

UNHCRUnited Nations High Commissioner for Refugees
Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés

Distr. General

HCR/GIP/13/10/Corr. 1

3.12.2013

Πρωτότυπη γλώσσα εγγράφου: Αγγλική

Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 10
Ισχυρισμοί αιτημάτων ασύλου που αναφέρονται στη στρατιωτική θητεία
στο πλαίσιο του άρθρου 1 Α(2) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για
το Καθεστώς των Προσφύγων

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εκδίδει τις παρούσες οδηγίες στο πλαίσιο της εντολής της, όπως αποτυπώνεται στο Καταστατικό του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες σε συνδυασμό με το άρθρο 35 της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και του άρθρου II του Πρωτοκόλλου του 1967. Οι παρούσες οδηγίες συμπληρώνουν το [Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων](#) (που επανεκδόθηκε το 2011). Ειδικότερα, ερμηνεύουν τον ορισμό του πρόσφυγα σε συνδυασμό με τις [Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 6: Η θρησκεία ως λόγος φόβου δίωξης στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 1 Α \(2\) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων](#) και τις [Κατευθυντήριες Οδηγίες Νο. 8: Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 \(Α\) 2 και 1 \(ΣΤ\) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων](#).

Οι παρούσες οδηγίες, που είναι αποτέλεσμα ευρύτατων διαβουλεύσεων, παρέχουν ερμηνευτικές κατευθύνσεις στις κυβερνήσεις, στους δικηγόρους, στους κριτές / χειριστές των αιτημάτων ασύλου και στους δικαστές καθώς και στο προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες που εξετάζει αιτήματα ασύλου στο πλαίσιο της εντολής του οργανισμού

Το Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων επανεκδόθηκε το 2011 μαζί με τις Κατευθυντήριες Οδηγίες για την ερμηνεία ορισμού του «πρόσφυγα», και είναι ανηρτημένο σε: <http://www.refworld.org/docid/4f33c8d92.html>.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Την κατάσταση των «λιποτακτών και των προσώπων που αποφεύγουν τη στρατιωτική θητεία» πραγματεύεται το Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων [«Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες»]¹. Μετά την έκδοση του Εγχειριδίου σημειώθηκαν αξιοπρόσεκτες εξελίξεις τόσο στην κρατική πρακτική όσο και στους περιορισμούς που προβλέπει για τη στρατιωτική θητεία το διεθνές δίκαιο. Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις εξελίξεις, καθώς και τη σχετική νομολογία, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες εκδίδει τις παρούσες Οδηγίες προκειμένου να διευκολύνει σε παρόμοιες υποθέσεις τη συνεκτική και τη βασισμένη στις αρχές του προσφυγικού δικαίου εφαρμογή του ορισμού του πρόσφυγα, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 1 Α (2) της σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Οι παρούσες Οδηγίες εξετάζουν τη θέση των προσώπων που αιτούνται διεθνή προστασία προκειμένου να αποφύγουν τη στρατολόγηση και την εκπλήρωση των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις καθώς και τη στρατολόγηση από μη κρατικές ένοπλες ομάδες.

2. Οι παρούσες Οδηγίες εξετάζουν το περιεχόμενο των βασικών όρων (Κεφάλαιο II) και στη συνέχεια παρουσιάζουν μια επισκόπηση των διεθνών εξελίξεων όσον αφορά στη στρατιωτική θητεία (Κεφάλαιο III). Στο Κεφάλαιο IV εξετάζονται τα κριτήρια καθορισμού του ορισμού του πρόσφυγα όπως εφαρμόζονται στα αιτήματα ασύλου που αφορούν στη στρατιωτική θητεία. Στο Κεφάλαιο V εξετάζονται ζητήματα διαδικασίας και απόδειξης/τεκμηρίωσης των ισχυρισμών ασύλου. Οι Οδηγίες επικεντρώνονται στην ερμηνεία των στοιχείων της «υπαγωγής» στον ορισμό του πρόσφυγα. Οι παρούσες οδηγίες δεν πραγματεύονται ζητήματα αποκλεισμού από το προστατευτικό καθεστώς του πρόσφυγα, παρότι μπορεί να ανακύπτουν στις σχετικές υποθέσεις και απαιτούν την προσήκουσα αξιολόγηση² των συναφών ισχυρισμών ασύλου. Επίσης, παρότι συχνά αναφέρονται σε παρόμοιες υποθέσεις³, οι παρούσες οδηγίες δεν αντιμετωπίζουν ζητήματα που αφορούν στη διατήρηση του ειρηνικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα του ασύλου.

II. ΟΡΟΛΟΓΙΑ

3. Στο πλαίσιο των Οδηγιών που εκτίθενται στη συνέχεια η ερμηνεία των κρίσιμων όρων έχει ως εξής:

Η **εναλλακτική θητεία** αναφέρεται στην εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων από πρόσωπα που έχουν αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία [«αντιρρησίες συνείδησης»] σε θέσεις που εξυπηρετούν το κοινωνικό σύνολο αντί της κατάταξης στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις. Μπορεί να έχει τη μορφή της παροχής κοινωνικής υπηρεσίας εκτός των ενόπλων δυνάμεων ή σε μη μάχιμες θέσεις των ενόπλων δυνάμεων⁴. Για παράδειγμα, μπορεί να περιλαμβάνει την εργασία σε κρατικές δομές υγείας ή εθελοντική εργασία σε κοινωφελείς οργανώσεις στο εσωτερικό ή

¹ Βλέπε, τις παραγράφους 167 έως 174 του [Εγχειριδίου για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων](#).

² Βλέπε, σχετικά, Εφαρμογή των Ρητρών Αποκλεισμού: Άρθρο 1 ΣΤ της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, HCR/GIP/03/05, 4.9.2003, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4714a82c2>

³ Βλέπε, Executive Committee («ExCom»), Conclusion on the civilian and humanitarian character of asylum No. 94 (LIII) – 2002, para. (c) (vii).

⁴ Βλέπε, για παράδειγμα, UN Human Rights Council, Analytical report on conscientious objection to military service: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/23/22, 3 June 2013, σε: <http://www.refworld.org/docid/51b5c73c4.html>.

στο εξωτερικό. Η μη μάχιμη υπηρεσία στις ένοπλες δυνάμεις αφορά θέσεις όπως του μάγειρα ή του διοικητικού υπαλλήλου.

Η **αντίρρηση συνείδησης** στη στρατιωτική θητεία αναφέρεται στην αντίρρηση εκπλήρωσης της υποχρέωσης που «απορρέει από αρχές και λόγους της συνείδησης, συμπεριλαμβανομένων πηγαίων πεποιθήσεων που πηγάζουν από θρησκευτικά, ηθικά, δεοντολογικά, ανθρωπιστικά κίνητρα ή άλλα παρόμοια»⁵. Παρόμοια αντίρρηση δεν περιορίζεται στους **απόλυτους αντιρρησίες συνείδησης** [ειρηνιστές], δηλαδή σε όσους αρνούνται κάθε χρήση ένοπλης βίας ή τη συμμετοχή σε όλους τους πολέμους. Περιλαμβάνει επίσης όσους πιστεύουν ότι η «χρήση της βίας επιτρέπεται σε κάποιες περιστάσεις αλλά όχι σε άλλες, και επομένως είναι αναγκαία η αντίρρηση σε αυτές τις άλλες» [**μερική ή επιλεκτική αντίρρηση** στη στρατιωτική θητεία]⁶. Η αντίρρηση συνείδησης μπορεί να αναπτύσσεται με την πάροδο του χρόνου. Επομένως, σε κάποιο στάδιο, οι εθελοντές μπορεί να εγείρουν ισχυρισμούς που στηρίζονται στην αντίρρηση συνείδησης, απόλυτη ή μερική.

Η **λιποταξία** αφορά στην παράλειψη εκπλήρωσης στρατιωτικής υποχρέωσης ή στην εγκατάλειψη της θέσης χωρίς προηγούμενη άδεια ή στην άρνηση της επιστράτευσης⁷. Ανάλογα με την εθνική νομοθεσία, μπορεί υπό προϋποθέσεις να χαρακτηριστεί λιποτάκτης πρόσωπο που έχει ολοκληρώσει τη στρατιωτική του θητεία ή που έχει αποστρατευθεί αλλά συνεχίζει να αντιμετωπίζεται ως υποκείμενο στην εθνική θητεία. Η λιποταξία μπορεί να αφορά στις αστυνομικές δυνάμεις, στη χωροφυλακή ή σε ισοδύναμες υπηρεσίες ασφαλείας και είναι ο όρος που χρησιμοποιείται και για τους λιποτάκτες από μη κρατικές ένοπλες ομάδες. Η λιποταξία μπορεί να οφείλεται σε λόγους συνείδησης ή σε άλλους λόγους.

Η **ανυποταξία** συμβαίνει όταν ο ενδιαφερόμενος δεν καταγράφεται ή δεν ανταποκρίνεται στην κλήση για επιστράτευση ή για κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις προκειμένου να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Η πράξη της ανυποταξίας μπορεί να είναι αποτέλεσμα της διαφυγής στο εξωτερικό ή μπορεί να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την επιστροφή της κλήσης για επιστράτευση στις στρατιωτικές αρχές. Στην τελευταία περίπτωση ο ενδιαφερόμενος μπορεί να χαρακτηριστεί αρνητής της κατάταξης και όχι ανυπότακτος, παρότι στις παρούσες Οδηγίες ο όρος ανυπότακτος καλύπτει και τις δύο περιπτώσεις. Η ανυποταξία μπορεί επίσης να είναι προληπτική, με την έννοια ότι ο υπόχρεος στράτευσης ενεργεί πριν καταγραφεί από τις ένοπλες δυνάμεις ή πριν παραλάβει την κλήση για κατάταξη. Η ανυποταξία υπάρχει μόνον στις περιπτώσεις όπου είναι υποχρεωτική η κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις και μπορεί να οφείλεται σε λόγους συνείδησης ή σε άλλους.

Η **αναγκαστική στρατολόγηση** είναι ο όρος που χρησιμοποιείται στις παρούσες Οδηγίες για να περιγραφεί η εξαναγκασμένη, η υποχρεωτική ή μη εθελοντική στρατολόγηση είτε στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις είτε σε μη κρατικές ένοπλες δυνάμεις.

Η **στρατιωτική θητεία** αναφέρεται κατ' αρχήν στην εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις. Τούτο μπορεί να συμβαίνει σε καιρό ειρήνης ή σε καιρό ένοπλων συγκρούσεων και μπορεί να είναι σε εθελοντική ή υποχρεωτική. Η υποχρεωτική στρατιωτική θη-

⁵ Βλέπε, UN Commission on Human Rights, Resolution 1998/77, «Conscientious Objection to Military Service», E/CN.4/RES/1998/77, 22 April 1998, σε: <http://www.refworld.org/docid/3b00f0be10.html>. Το 2006 η Επιτροπή αντικαταστάθηκε από το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

⁶ Βλέπε, UN Conscientious Objection to Military Service, E/CN.4/Sub.2/1983/30/Rev.1, 1985 (the «Eide and Mubanga-Chiroga report»), σε: <http://www.refworld.org/pdfid/5107cd132.pdf>, παράγραφος 21. Βλέπε, επίσης, παραγράφους 128-135 για τη δίωξη στο πλαίσιο της αντίρρησης συνείδησης σε συγκρούσεις που παραβιάζουν τους βασικούς κανόνες της ανθρωπίνης συμπεριφοράς.

⁷ Βλέπε, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Feti Demirtas κατά Τουρκίας, Προσφυγή No. 5260/07, 17.1.2012, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4ff5996d2.html>.

τεία είναι επίσης γνωστή ως **κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις ή στρατολόγηση**. Η εθελοντική κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις ονομάζεται **στράτευση**.

Έφεδροι είναι τα πρόσωπα που υπηρετούν στις εφεδρικές δυνάμεις των εθνικών ενόπλων δυνάμεων. Δεν θεωρούνται ενεργοί στρατιώτες αλλά απαιτείται να είναι διαθέσιμοι να παρουσιαστούν στις ένοπλες δυνάμεις στην περίπτωση επιστράτευσης σε περίοδο έκτακτης ανάγκης.

4. Όταν δεν υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας η αντίρρηση συνείδησης μπορεί να εκφράζεται με την ανυποταξία ή τη λιποταξία. Ωστόσο, η ανυποταξία ή η λιποταξία δεν είναι καταστάσεις ισοδύναμες με την αντίρρηση συνείδησης καθώς μπορεί να υπάρχουν άλλα κίνητρα, όπως είναι ο φόβος για την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας ή οι συνθήκες της στρατιωτικής θητείας. Η αντίρρηση συνείδησης, η ανυποταξία και η λιποταξία μπορεί να συμβαίνουν σε περίοδο ειρήνης αλλά και σε περιόδους ένοπλων συγκρούσεων. Επιπλέον, ενώ η αντίρρηση συνείδησης και η ανυποταξία/λιποταξία ανακύπτουν στο πλαίσιο της κατάταξης στις ένοπλες δυνάμεις, μπορεί επίσης να υπάρχουν ακόμη και στην εθελοντική φύση της αρχικής απόφασης για στράτευση ή στην αρχική αποδοχή της υποχρέωσης εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας⁸.

III. ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ

A. Η εξουσία των κρατών να επιβάλλουν την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας

5. Δυνάμει του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και του διεθνούς εθιμικού δικαίου⁹ τα κράτη έχουν το δικαίωμα στην αυτοάμυνα. Τα κράτη έχουν την εξουσία και το δικαίωμα να επιβάλλουν στους πολίτες την υποχρέωση της εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας για στρατιωτικούς σκοπούς¹⁰. Αυτή η εξουσία δεν παραβιάζει τα ατομικά δικαιώματα¹¹. Τούτο αναγνωρίζεται ρητά στις διατάξεις του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου που ρυθμίζουν ζητήματα αναγκαστικής εργασίας, όπως είναι η διάταξη του άρθρου 8 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα¹². Επίσης, τα κράτη μπορούν να επιβάλλουν πρόστιμα στα πρόσωπα που λιποτα-

⁸ Βλέπε, για παράδειγμα, UN Commission on Human Rights, Resolution 1998/77, προοίμιο, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 5.

⁹ [Άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ](#). Βλέπε, επίσης, Διεθνές Δικαστήριο, Case concerning the Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Merits), 27.6. 1986, σε: <http://www.refworld.org/docid/4023a44d2.html>, σκέψεις 187-201.

¹⁰ Η υποχρέωση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας δεν καλύπτει τη στράτευση των μη γηγενών στα κατεχόμενα εδάφη στο πλαίσιο των διεθνών ένοπλων συγκρούσεων: βλέπε το άρθρο 51 της Σύμβασης της Γενεύης του 1949 για την Προστασία των Αμάχων σε Καιρό Πολέμου (N. 3481/1956, ΦΕΚ 3, τ. Α') που ορίζει ότι «η κατέχουσα δύναμις δεν θα δύναται να υποχρεώσει τα προστατευόμενα πρόσωπα να υπηρετήσουν εις τας ενόπλους ή βοηθητικές της δυνάμεις». Σε αυτό το πλαίσιο, ο όρος «προστατευόμενα πρόσωπα» αναφέρεται στους πολίτες των κατεχόμενων εδαφών που δεν είναι πολίτες της κατέχουσας δύναμης.

¹¹ Επισήμανση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ στο πλαίσιο εξέτασης ανακοίνωσης για παραβίαση του άρθρου 26 (ισότητα ενώπιον του νόμου) του [Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966](#). Βλέπε, M.J.G. (name deleted) κατά Ολλανδίας, CCPR/C/32/D/267/1987, 24.3.1988, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/50b8eca22.pdf>, σκέψη 3.2. Βλέπε, ομοίως την προγενέστερη απόφαση R.T.Z. (name deleted) κατά Ολλανδίας, CCPR/C/31/D/245/1987, 5.11.1987, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/50b8ed122.pdf>. Το δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ειδικότερα το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα εφαρμόζεται στα μέλη των ενόπλων δυνάμεων αλλά και στους αμάχους, όπως ρητά εκτίμησε η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ στην υπόθεση Vuolanne κατά Φινλανδίας, CCPR/C/35/D/265/1987, 2.5, απόφαση διαθέσιμη σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/50b8ee372.pdf>.

¹² Η διάταξη της παραγράφου 3 (γ) (ii) του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα εξαιρεί από την απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας «οποιαδήποτε θητεία στρατιωτικού χαρακτήρα, και, στις χώρες όπου αναγνωρίζονται οι αντιρρησίες συνείδησης, οποιαδήποτε εθνική υπηρεσία που προβλέπει ο νόμος για τους

κτούν ή που αποφεύγουν την στρατιωτική θητεία όταν η λιποταξία ή η αποφυγή της εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας δεν στηρίζεται σε ισχυρούς λόγους συνείδησης, εφόσον οι σχετικές κυρώσεις και οι σχετικές διαδικασίες είναι σύμφωνες με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου¹³.

6. Ωστόσο, δεν είναι απόλυτο το δικαίωμα των κρατών να υποχρεώνουν τους πολίτες να υπηρετούν στρατιωτική θητεία. Το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου καθώς και το διεθνές ανθρωπιστικό και ποινικό δίκαιο επιβάλλουν περιορισμούς στα κράτη (βλέπε στη συνέχεια, κεφάλαια III.B και III.Γ). Γενικά, για να δικαιολογούνται η στρατολόγηση και η στρατιωτική θητεία είναι αναγκαίο να πληρούνται ορισμένα κριτήρια: προβλέπονται από το νόμο, εφαρμόζονται με τρόπο που δεν είναι αυθαίρετος ούτε ενέχει στοιχεία διακριτικής μεταχείρισης, η υπηρεσία και οι ασκήσεις των στρατευμένων στηρίζονται στις στρατιωτικές ανάγκες και στο συναφή σχεδιασμό και προβλέπεται η δυνατότητα των ενδιαφερομένων να προσφεύγουν ενώπιον δικαστηρίων¹⁴.

7. Το καθεστώς των μη κρατικών ένοπλων ομάδων διαφέρει από αυτό των κρατών, αφού μόνο τα κράτη μπορούν να επιβάλλουν την υποχρέωση στράτευσης. Το διεθνές δίκαιο δεν επιτρέπει στις μη κρατικές ένοπλες ομάδες, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους ως *de facto* αρχής σε τμήμα της επικράτειας, να επιβάλλουν την υποχρέωση στράτευσης ή να στρατολογούν με τη βία.

B. Το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης στο πλαίσιο της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας

8. Το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης στη στρατιωτική θητεία που επιβάλλουν τα κράτη είναι παράγωγο δικαίωμα, που στηρίζεται στην ερμηνεία της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας που εγγυώνται το άρθρο 18 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η διάταξη του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Είναι διαρκώς εξελισσόμενη η νομολογία των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων όσον αφορά στην προστασία του δικαιώματος αυτού. Η νομολογία της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ είχε κατ' αρχήν αποφανθεί ότι το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης απορρέει από το δικαίωμα «εκδήλωσης» της θρησκείας ή της πεποίθησης και, άρα, υπόκειται στους περιορισμούς που προβλέπει η διάταξη της παραγράφου (3) του άρθρου 18¹⁵. Πλέον όμως, κρίνει ότι το δικαίωμα

αντιρρησίες συνείδησης». Επιπλέον, η διάταξη του άρθρου 2 (2) της [Σύμβασης Νο. 29 του 1930 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας](#) (Ν. 2079/1952, ΦΕΚ 108, τ. Α') εξαιρεί από την απαγόρευση της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας (άρθρο 1 (1) «πάσα εργασία ή υπηρεσία απαιτούμενη δυνάμει των νόμων περί υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας και αποβλέπουσα εις έργα καθαρώς στρατιωτικού χαρακτήρος».

Η αναφορά στους «νόμους περί υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας» σημαίνει ότι για να είναι ισχύει η εξαίρεση πρέπει να προβλέπεται από το νόμο. Βλέπε, επίσης, τις αποφάσεις της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στις υποθέσεις Venier & Nicholas κατά Γαλλίας, CCPR/C/69/D/690/1996, 1.8.2000, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/50b8ec0c2.pdf> και Foïn κατά Γαλλίας, CCPR/C/67/D/666/1995, 9.11.1999, όπου η Επιτροπή έκρινε ότι δυνάμει της διάταξης του άρθρου 8 του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα τα κράτη μπορεί να απαιτούν υπηρεσία στρατιωτικού χαρακτήρα, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a3a3aebf.html>, σκέψη 10.3.

¹³ Για τις διαδικασίες, βλέπε, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Savda κατά Τουρκίας, Προσφυγή Νο. 42730/05, 12.6.2012, σε: <http://www.refworld.org/docid/4fe9a9bb2.html>, βλέπε, επίσης, Feti Demirtaş κατά Τουρκίας, ανωτέρω υποσημείωση 7.

¹⁴ Inter-American Commission on Human Rights («IACHR»), «Fourth report on the situation of human rights in Guatemala», ΟΕΑ/Ser.L/V/II.83, Doc. 16 rev., 1.6.1993, chap. V. Βλέπε, επίσης, IACHR, *Piché Cuca v. Guatemala*, Report No. 36/93, case 10.975, απόφαση της 6.10.1993. Η επιτροπή έκρινε ότι η στρατολόγηση πρέπει να προσβάλλεται ενώπιον δικαστηρίων, βλέπε την απόφαση σε: <http://www.refworld.org/docid/5020dd282.html>.

¹⁵ Η διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Ν. 2462/1997, ΦΕΚ 25, τ. Α') προβλέπει περιορισμούς στο δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων που «ορίζει ο νόμος και είναι απαραίτητοι για την ποσοστιαία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης και υγείας ή της ηθικής ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων». Για λεπτομερή ανάλυση, βλέπε, τις Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 6 που πραγματεύονται τη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και/ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων

αντίρρησης συνείδησης είναι εγγενές στο δικαίωμα της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας που εγγυάται η διάταξη της παραγράφου (1) του άρθρου 18¹⁶. Πρόκειται για αξιοσημείωτη εξέλιξη που ωστόσο συνοδεύεται από μειοψηφούσες απόψεις¹⁷. Σύμφωνα με αυτήν την εξέλιξη το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης είναι απόλυτο και τα κράτη δεν μπορούν να επιβάλλουν περιορισμούς στο δικαίωμα της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας με τη μορφή της υποχρέωσης εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας¹⁸. Κατά την Επιτροπή, το δικαίωμα «επιτρέπει σε κάθε πρόσωπο να εξαιρείται από την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία εφόσον αυτή δεν συμβιβάζεται με τη θρησκεία του ή τις πεποιθήσεις του. Η άσκηση αυτού του δικαιώματος δεν πρέπει να υπονομεύεται από μέτρα αναγκαστικής φύσης¹⁹. Επισημαίνεται, εν προκειμένω, ότι στην πρότερη νομολογία της, όταν η Επιτροπή στήριζε τις αποφάσεις της στο δικαίωμα εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων (που εγγυάται η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 18 σε συνδυασμό με τη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα) το κράτος όφειλε να αποδείξει ότι παρόμοιος περιορισμός είναι «αναγκαίος», στο μέτρο που είναι αρκετά τα κράτη που συμβιβάζουν με επιτυχία το συμφέρον των πολιτών με αυτό της Πολιτείας προτείνοντας την εναλλακτική θητεία²⁰.

9. Επομένως, προστατεύονται τα δικαιώματα του αντιρρησία συνείδησης στο πλαίσιο του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα όταν (i) εξαιρείται από την υποχρέωση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας ή (ii) όταν έχει τη δυνατότητα να υπηρετήσει εναλλακτική στρατιωτική θητεία. Στο πλαίσιο σεβασμού του δικαιώματος της αντίρρησης συνείδησης, είναι αναγκαίο η εναλλακτική θητεία να μην αντιβαίνει στους λόγους της αντίρρησης συνείδησης, να μη συνεπάγεται τη συμμετοχή σε ένοπλες δυνάμεις, να εξυπηρετεί το κοινωνικό/δημόσιο συμφέρον και να μην είναι τιμωρητικής φύσης²¹. Για παράδειγμα, η κοινωνική θητεία σε πολιτική δομή της διοίκησης είναι αναγκαία στις περιπτώσεις των πολιτών που αντιτίθενται κατηγορηματικά να έχουν οιαδήποτε σχέση με τις ένοπλες δυνάμεις²². Ωστόσο, όταν η α-

(βλέπε, παράγραφο 15 του εγγράφου της 28.4.2004, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bb459922>). Επιπλέον, σε αντίθεση με άλλα δικαιώματα που προστατεύει το Σύμφωνο, απαγορεύονται οι περιορισμοί του δικαιώματος αντίρρησης συνείδησης για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Όπως υπογράμμισε η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «... παρόμοιος περιορισμός δεν πρέπει να πλήττει την ουσία του εν λόγω δικαιώματος». Βλέπε, σκέψη 8.3 της από 23.1.2007 απόφασης της Επιτροπής επί της υπόθεσης *Yoon et Choi κατά Κορέας*, έγγραφο CCPR/C/88/D/1321-1322/2004, που είναι αναρτημένη στη διεύθυνση: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abd57d.html>.

¹⁶ Βλέπε, σκέψεις 7.3-7.4 της από 27.4.2011 απόφασης της Επιτροπής επί της υπόθεσης *Min-Kyu Jeong at al κατά Κορέας*, έγγραφο CCPR/C/101/D/1642-1741/2007, που είναι αναρτημένο σε:

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4ff59b332.html>, σκέψεις 10.4-10.5 της από 19.6.2012 απόφασης επί της υπόθεσης *Atasoy and Sarkut κατά Τουρκίας*, έγγραφο CCPR/C/104/D/1853-1854/2008, αναρτημένο σε:

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4ff5b14c2.html> (βλέπε την απόφαση σε ελληνική απόδοση σε ΕΔΠΑ 2012, σελίδα 516 επ. σε: <http://www.unhcr.gr/fileadmin/Greece/Extras/Epetirides/epetiridi2012.pdf>) και σκέψεις 7.4-7.5 της από 1.2.2013 απόφασης επί της υπόθεσης *Jong-nam Kim et al κατά Κορέας*, έγγραφο CCPR/C/106/D/1786/2008, αναρτημένο σε: <http://www.refworld.org/docid/532a9f1a4.html>.

¹⁷ Βλέπε, τη σύμφωνη γνώμη των μελών της Επιτροπής Gerald L. Neuman, Yuji Iwasawa, Michael O'Flaherty και Walter Kaelin (concurring), στην υπόθεση *Atasoy and Sarkut κατά Τουρκίας*, *ibid*.

¹⁸ *Min-Kyu Jeong at al κατά Κορέας* (σκέψη 7.3), *Atasoy and Sarkut κατά Τουρκίας* (σκέψη 10.4) και *Jong-nam Kim et al κατά Κορέας* (σκέψη 7.4), βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 16.

¹⁹ *Ibid*.

²⁰ Βλέπε, *Yoon and Choi κατά Κορέας* (σκέψη 8.4) και *Min-Kyu Jeong at al κατά Κορέας* (σκέψη 7.4), βλέπε ανωτέρω υποσημειώσεις 15 και 16 αντίστοιχα.

²¹ UN Commission on Human Rights resolution 1998/77, παράγραφος 4, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 5. Βλέπε, επίσης, ανωτέρω υποσημείωση 18.

²² Βλέπε, *Min-Kyu Jeong at al κατά Κορέας* (σκέψη 7.3), *Atasoy and Sarkut κατά Τουρκίας* (σκέψη 10.4) και *Jong-nam Kim et al κατά Κορέας* (σκέψη 7.4), βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 16.

ντίρρηση συνείδησης αφορά ειδικά στη χρήση όπλων μπορεί να είναι επίσης προσήκουσα η επιλογή της εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας σε μη μάχιμη θέση. Πολλά κράτη αποφεύγουν την αξιολόγηση της γνησιότητας και της ειλικρίνειας της αντίρρησης συνείδησης επιτρέποντας στους πολίτες την ελεύθερη επιλογή μεταξύ της στρατιωτικής και της εναλλακτικής θητείας²³. Κάποια κράτη αναγνωρίζουν τη αντίρρηση συνείδησης μόνο σε ορισμένες θρησκευτικές ομάδες. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, η θέση αυτή δεν είναι σύμφωνη με το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας ούτε με την απαγόρευση της διακριτικής μεταχείρισης²⁴.

10. Το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης εγγυώνται επίσης ρητά ή ερμηνευτικά²⁵ περιφερειακά κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου καθώς και διάφορα κείμενα με τα οποία έχουν υιοθετηθεί διεθνείς κανόνες²⁶.

²³ Για γενική επισκόπηση της κρατικής πρακτικής, βλέπε, Analytical report on conscientious objection to military service: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights (ανωτέρω υποσημείωση 4). Βλέπε, επίσης, War Resisters' International, World Survey of Conscription and Conscientious Objection to Military Service, σε: <http://www.wri-irg.org/co/rtba/index.html>. Για τα κράτη της Ευρώπης, βλέπε, επίσης, σκέψη 110 της από 7.7.2011 απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί της υπόθεσης *Bayatyan κατά Αρμενίας*, Προσφυγή No. 23459/03, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e254eff2.html>.

²⁴ Βλέπε, για παράδειγμα, HRC, General Comment No. 22: The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion (Article 18), CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 July 1993, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/453883fb22.pdf>, όπου αναφέρεται ότι «... επιβάλλεται να μην υπάρχει διαφορετική μεταχείριση των αντιρρησιών συνείδησης ανάλογα με τη φύση των πεποιθήσεών τους...», παράγραφος 11. Για την κρατική πρακτική που αναγνωρίζει την αντίρρηση συνείδησης ακόμη και όταν οφείλεται σε λόγους που δεν σχετίζονται με κάποια συγκεκριμένη θρησκεία, βλέπε, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, παράγραφος 12 (ανωτέρω υποσημείωση 4). Βλέπε επίσης, την από 29.7.1993 απόφαση *Brinkhof κατά Ολλανδίας*, έγγραφο CCPR/C/48/D/402/1990, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a3a3ae913.html>.

²⁵ Το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης αναγνωρίζουν ρητά δύο περιφερειακές συμβάσεις, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2000, Άρθρο 10(2) και η Αμερικανο-Ιβηρική Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Νέων, Άρθρο 12 (3). Αλλά και στις περιφερειακές συμβάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης απορρέει από το δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας και έχει αναγνωρισθεί ως τέτοιο από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλέπε, *Bayatyan κατά Αρμενίας*, σκέψη 110, ανωτέρω υποσημείωση 28, *Feti Demirtas κατά Τουρκίας*, ανωτέρω υποσημείωση 7, *Savda κατά Τουρκίας*, ανωτέρω υποσημείωση 13 και *Tarhan κατά Τουρκίας*, Προσφυγή No. 9078/06, απόφαση της 17.7.2012, αναρτημένη σε: <http://www.refworld.org/docid/51262a732.html>) και από το Διαμερικανικό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλέπε, *Cristián Daniel Sahli Vera et al. v. Chile*, Case 12.219, Report no. 43/05, 10 March 2005, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4ff59edc2.pdf>, το φιλικό διακανονισμό στην υπόθεση *Alfredo Diaz Bustos v. Bolivia*, Case 14/04, Report no. 97/05, 27 October 2005, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4ff59fbc2.pdf>, σκέψη 19). Βλέπε, επίσης IACHR, Annual Report, 1997, Chapter VII: Recommendation 10, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/50b8bd162.html>, Council of Europe Parliamentary Assembly, Recommendation 1518 (2001) on the exercise of the right of conscientious objection to military service in Council of Europe Member States, 23 May 2001, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/5107cf8f2.html>, Council of Europe Committee of Ministers, Recommendation No. R (87) 8, 9 April 1987, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/5069778e2.html> και Council of Europe Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec (2010) 4 on human rights of members of the armed forces, 24 February 2010, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/506979172.html>.

²⁶ Βλέπε, UN General Assembly resolution, 33/165, 1978 on Status of persons refusing service in military or police forces used to enforce apartheid, σε: <http://www.refworld.org/docid/3b00f1ae28.html>. Βλέπε, HRC, General Comment No. 22: The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion (Article 18), παράγραφος 11, ανωτέρω υποσημείωση 24, και Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Συμπερασματικές Παρατηρήσεις για την Ουκρανία, CCPR/CO/73/UKR, 12 November 2001, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3cbb1c4.html>, παράγραφος 20, και Συμπερασματικές Παρατηρήσεις για το Κιργιστάν, CCPR/CO/69/KGZ, 24 July 2000, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/507572ef2.html>, παράγραφος 18. Η πρώην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ έχει επίσης υποστηρίξει ότι το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης απορρέει από το δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (βλέπε, UN Commission on Human Rights Resolution, Conscientious objection to military service, E/CN.4/RES/1989/59, 8.3.1989, σε:

11. Το δικαίωμα αντίρρησης συνείδησης εφαρμόζεται στους απόλυτους, στους εν μέρει και στους επιλεκτικούς αντιρρησίες (βλέπε II)²⁷, καθώς και στους στρατεύσιμους πριν και μετά την κατάταξή τους, σε περιόδους ειρήνης και σε περιόδους πολέμου²⁸. Εμπεριέχει την αντίρρηση συνείδησης που στηρίζεται σε ηθικά, δεοντολογικά, ανθρωπιστικά ή άλλα κίνητρα²⁹.

Γ. Απαγόρευση της στρατολόγησης ανηλίκων και της συμμετοχής σε εχθροπραξίες

12. Είναι ρητές οι εγγυήσεις για την πρόληψη της έκθεσης των παιδιών στη στρατιωτική θητεία³⁰. Το διεθνές δίκαιο³¹ απαγορεύει τη στρατολόγηση (υποχρεωτική ή εθελοντική) στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις και τη συμμετοχή στις εχθροπραξίες³² των παιδιών, ηλικίας μικρότερης των δέκα πέντε ετών. Παρόμοια στρατολόγηση συνιστά έγκλημα πολέμου³³. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο του 2000 στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμειξη των παιδιών σε

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f0b24.html>, Ε/CN.4/RES/1993/84, 10.3.1993 – βλέπε, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f1228c.html>, Ε/CN.4/RES/1995/83, 8.3.1995 – βλέπε, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f0d220.html>, Ε/CN.4/RES/1998/77, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 5, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00efa128.html>, Ε/CN.4/RES/2000/34, 20.4.2000 – βλέπε, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/5107c76c2.html> και Ε/CN.4/RES/2002/45, 23.4.2002 – βλέπε, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/415be85e4.html> . Το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ που τη διαδέχθηκε έχει υιοθετήσει αυτή τη θέση με την Απόφαση του 2012 για την Αντίρρηση Συνείδησης (A/HRC/RES/20/2, 16.7.2012, έγγραφο αναρτημένο σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/501661d12.html>) και πρόσφατα, με την Απόφαση του 2013 (Έγγραφο A/HRC/24/L.23 της 23.9.2013, αναρτημένο σε: <http://www.refworld.org/docid/526e3e114.html>).

²⁷ Παρότι η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν έχει πραγματευθεί το ζήτημα της μερικής ή επιλεκτικής αντίρρησης συνείδησης ούτε στο Γενικό Σχόλιο Νο. 22 The Right to Freedom of Thought, Conscience and Religion (Article 18), βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 29 ούτε στις πρόσφατες αποφάσεις της επί ατομικών ανακοινώσεων, κάποια κράτη ορίζουν για τη μεταχείριση των επιλεκτικών ή εν μέρει αντιρρησιών συνείδησης. Βλέπε, για παράδειγμα, Analytical report on conscientious objection to military service: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, παράγραφος 47, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 4.

²⁸ Βλέπε, Κεφάλαιο II «Ορολογία».

²⁹ Βλέπε, επίσης *Savda κατά Τουρκίας*, σκέψη 96, ανωτέρω υποσημείωση 13.

³⁰ Βλέπε, σχετικά, UN Security Council, Resolution 1882 (2009) on children and armed conflict, S/RES/1882 (2009), 4.8.2009, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a7bdb432.html>.

³¹ Article 77(2), Additional Protocol I; Article 4(3)(c), Additional Protocol II; Article 38(2) CRC.

³² Τεχνικά, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο διακρίνει μεταξύ των μη διεθνών και των διεθνών ένοπλων συρράξεων. Στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις (άρθρο 3 παράγραφος 3γ του Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου II στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 για την Προστασία των Θυμάτων των Μη Διεθνών Ένοπλων Συρράξεων – Ν. 2105/1992, ΦΕΚ 196, τ. Α') η απαγόρευση αφορά στη συμμετοχή στις εχθροπραξίες. Στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις (άρθρο 77 παρ. 2 του Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου I στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 για την Προστασία στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις, Ν. 1786/1988, ΦΕΚ 125, τ. Α') περιορίζεται στην άμεση συμμετοχή στις εχθροπραξίες. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού υιοθετεί το περιοριστικότερο κανόνα «της άμεσης συμμετοχής στις εχθροπραξίες», βλέπε άρθρο 38 παρ. 2 του Ν. 2101/1992, ΦΕΚ 192, τ. Α').

³³ Βλέπε, τις διατάξεις των παραγράφων (2)(β)(xxvii) και (2)(ε)(vii) του άρθρου 8 του [Καταστατικού Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου του 1998](http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f69a2db2.html) που ορίζουν ότι είναι έγκλημα πολέμου «η στρατολόγηση παιδιών ηλικίας κάτω των δεκαπέντε ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή η χρησιμοποίησή τους για ενεργό συμμετοχή στις εχθροπραξίες» Βλέπε, επίσης Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, Situation in the Democratic Republic of the Congo, in the case of the Prosecutor κατά Thomas Lubanga Dyilo, ICC-01/04-01/06, 14.3.2012, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f69a2db2.html>, Ειδικό Δικαστήριο για τη Σιέρα Λεόνε, Prosecutor κατά Issa Hassan Sesay, Morris Kallon and Augustine Gbao (the RUF accused) (Trial judgment), Case No. SCSL-04-15-T, 2.3.2009, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/49b102762.html>, σκέψη 184 (όπου κρίθηκε ότι η απαγόρευση της στρατολόγησης είναι διεθνές εθιμικό δίκαιο). Για περισσότερες λεπτομέρειες για την υπαγωγή της στρατολόγησης ανηλίκων στα εγκλήματα πολέμου βλέπε, Ειδικό Δικαστήριο για τη Σιέρα Λεόνε, Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor, SCSL-03-01-T, 18.5.2012, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/50589aa92.html>.

ένοπλη σύρραξη³⁴ απαγορεύει την υποχρεωτική στράτευση προσώπων ηλικίας μικρότερης των δέκα οκτώ ετών, είτε επιβάλλεται από τις κυβερνήσεις είτε από μη κρατικές ένοπλες ομάδες. Παρόμοια απαγόρευση προβλέπει η Σύμβαση του 1999 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους³⁵. Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο του 2000 στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού απαιτεί από τα κράτη να «λαμβάνουν κάθε εφικτό μέτρο» για να εξασφαλίζουν ότι παιδιά ηλικίας μικρότερης των δέκα οκτώ ετών «δεν θα λαμβάνουν άμεσα μέρος σε εχθροπραξίες» ως μέλη των εθνικών ή άλλων ενόπλων δυνάμεων και απαγορεύει κατηγορηματικά οιασδήποτε μορφής εθελοντική κατάταξη παιδιών ηλικίας κάτω των δέκα οκτώ ετών σε μη κρατικές ένοπλες ομάδες³⁶. Παρότι επιτρέπεται η εθελοντική στράτευση παιδιών ηλικίας μεγαλύτερης των δέκα έξι ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις, τα ενδιαφερόμενα κράτη οφείλουν να υιοθετούν εγγυήσεις που εξασφαλίζουν, μεταξύ άλλων, ότι η κατάταξη είναι γνήσια εθελοντική³⁷. Παρότι το διεθνές δίκαιο ορίζει διαφορετικές ηλικίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ευνοϊκότερα όρια ηλικίας για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα όταν οι ενδιαφερόμενοι επικαλούνται αντίθεση στην ως άνω στράτευση και/ή στρατιωτική θητεία. Κατά την άποψη της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες συνιστούν δίωξη η αναγκαστική στρατολόγηση παιδιών ηλικίας μικρότερης των δέκα οκτώ ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή σε μη κρατικές ένοπλες δυνάμεις και/ή η άμεση συμμετοχή τους σε εχθροπραξίες³⁸. Επισημαίνεται ότι και περιφερειακά κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου απαγορεύουν τη στρατολόγηση και την άμεση συμμετοχή των παιδιών σε εχθροπραξίες³⁹.

IV. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΑ

A. Βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης

13. Ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης καθορίζεται με βάση τις ειδικότερες περιστάσεις της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένων του υπόβαθρου του αιτούμενου διεθνή προστασία, των προσωπικών του χαρακτηριστικών και των βιωμάτων του που αξιολογούνται υπό το φως επικαιροποιημένων πληροφοριών για την κατάσταση στη χώρα καταγωγής⁴⁰. Είναι σημαντικό να συνεκτιμώνται οι προσωπικές εμπειρίες του ενδιαφερόμενου καθώς και οι εμπειρίες άλλων προσώπων που βιώνουν όμοιες καταστάσεις, αφού μπορεί να αποδειχθεί ότι είναι εύλογη η πιθανό-

³⁴ Άρθρα 2 και 4, Προαιρετικό Πρωτόκολλο του 2000 στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμειξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη (Ν. 3080/2002, ΦΕΚ 312, τ. Α'), βλέπε, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf87b2>

³⁵ Άρθρο 3 (α), 1999, Σύμβαση ΔΟΕ Νο. 182 για τις Χειρότερες Μορφές Εργασίας των Παιδιών (Ν. 2918/2001, ΦΕΚ 119, τ. Α'), βλέπε, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff7c2>.

³⁶ Άρθρα 1 και 4 του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του 2000 στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

³⁷ Άρθρο 3 του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του 2000 στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Βλέπε, επίσης, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων*, 22.12.2009, έγγραφο αναρτημένο στην ελληνική σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2af5fc2>, παράγραφος 22.

³⁸ Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφος 21.

³⁹ Βλέπε, άρθρο 22(2) του Αφρικανικού Χάρτη για τα Δικαιώματα και την Ευημερία των Παιδιών του 1990 και άρθρο 12(3) της Αμερικανο-Ιβηρικής Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Νέων του 2005.

⁴⁰ Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας για τα Κριτήρια και τις Διαδικασίες Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, παράγραφος 51-53, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 1.

τητα να πραγματοποιηθεί αργά ή γρήγορα η βλάβη που φοβάται⁴¹. Σε ένα πρώτο επίπεδο επιβάλλεται η απάντηση στο ερώτημα: Ποιες είναι η κατάσταση ή οι συνέπειες για τον αιτούμενο διεθνή προστασία εάν επιστρέψει; Σε ένα δεύτερο επίπεδο, το ερώτημα είναι: συνιστούν δίωξη η κατάσταση ή οι συνέπειες της επιστροφής του αιτούμενου διεθνή προστασία; Το μέτρο της απόδειξης που καθορίζει τον κίνδυνο είναι η εύλογη πιθανότητα⁴².

14. Η δίωξη τεκμηριώνεται εάν ο αιτούμενος διεθνή προστασία διατρέχει κίνδυνο που απειλεί τη ζωή του ή την ελευθερία του⁴³ ή κίνδυνο σοβαρών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή άλλων σοβαρών βλαβών⁴⁴. Για παράδειγμα, η δυσανάλογη ή η αυθαίρετη τιμωρία για την άρνηση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή της συμμετοχής σε πράξεις/ενέργειες που είναι αντίθετες με το διεθνές δίκαιο – όπως είναι οι υπερβολικές ποινές φυλάκισης ή η σωματική τιμωρία – αποτελούν μορφή δίωξης. Άλλα διακυβευόμενα δικαιώματα του ανθρώπου σε παρόμοιες υποθέσεις αιτημάτων διεθνούς προστασίας είναι η απαγόρευση της διακριτικής μεταχείρισης και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη καθώς και η απαγόρευση βασανιστηρίων ή απάνθρωπης μεταχείρισης, της αναγκαστικής εργασίας και της δουλείας/ειλωτείας⁴⁵.

15. Κατά την αξιολόγηση του κινδύνου δίωξης είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνον οι άμεσες συνέπειες της άρνησης εκπλήρωσης των στρατιωτικών υποχρεώσεων (για παράδειγμα ποινική δίωξη και τιμωρία) αλλά επίσης οι αρνητικές έμμεσες συνέπειες. Οι αρνητικές έμμεσες συνέπειες μπορεί να οφείλονται σε μη στρατιωτικούς και μη κρατικούς φορείς, για παράδειγμα, σωματική βία, σοβαρή διακριτική μεταχείριση και/ή εκφοβισμός από την κοινότητα. Σε άλλες καταστάσεις, μπορεί να είναι προφανείς άλλες μορφές ποινικών αντιποιόνων για την ανυποταξία ή τη λιποταξία, όπως είναι η αναστολή του δικαιώματος στην ακίνητη περιουσία, της εγγραφής σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της βασικής ή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες⁴⁶. Αυτές οι μορφές βλάβης αποτελούν δίωξη εάν είναι επαρκώς σοβαρές ή εάν ο-

⁴¹ Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας για τα Κριτήρια και τις Διαδικασίες Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, παράγραφος 42-43, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 1.

⁴² Βλέπε, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Ερμηνευτικό Σημείωμα για το βάρος της απόδειξης και η αποδεικτική ισχύς των ισχυρισμών κατά την εξέταση των αιτημάτων ασύλου, 16.12.1998, έγγραφο αναρτημένο στην ελληνική σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba87dfd2>, παράγραφος 10 και Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, Απρίλιος 2001, έγγραφο αναρτημένο στην ελληνική, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba896842>, παράγραφοι 16-17.

⁴³ Άρθρο 33 (1) της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων

⁴⁴ Βλέπε, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο για τα Κριτήρια και τις Διαδικασίες για τον Καθορισμό του Καθεστώτος του Πρόσφυγες, παράγραφοι 51-53, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 1. Βλέπε, επίσης, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 7 για την εφαρμογή του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και/ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων στα θύματα εμπορίας ανθρώπων ή στα πρόσωπα που κινδυνεύουν από την εμπορία ανθρώπων, 7.4.2006, έγγραφο αναρτημένο στην ελληνική σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bb45a642>, παράγραφος 14, και Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο για τα Κριτήρια και τις Διαδικασίες για τον Καθορισμό του Καθεστώτος του Πρόσφυγες, παράγραφοι 54-55, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 1.

⁴⁵ Βλέπε, για παράδειγμα, IACHR, “Fourth report on the situation of human rights in Guatemala”, OEA/Ser.L/V/II.83, Doc. 16 rev., 1 June 1993, chap. V

⁴⁶ Για την άρνηση εγγραφής σε ιδρύματα της βασικής ή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, βλέπε, για παράδειγμα, Κατευθυντήριες Οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για την Αξιολόγηση των Αναγκών Διεθνούς Προστασίας των Αιτούντων Άσυλο από την Ερυθραία, Απρίλιος 2009, σε: <http://www.refworld.org/docid/49de06122.html>, σελίδα 17. Για την αναστολή της απόλαυσης του δικαιώματος στην ακίνητη περιουσία και για την άρνηση πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες, βλέπε, για παράδειγμα, UNHCR, Eligibility

δηγούν σωρευτικά σε σοβαρούς περιορισμούς της απόλαυσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου καθιστώντας αφόρητη τη ζωή του αιτούμενου διεθνή προστασία.

16. Αιτήσεις διεθνούς προστασίας που σχετίζονται με τη στρατιωτική θητεία μπορεί να ανακύψουν σε διάφορες καταστάσεις. Στη συνέχεια, αναλύονται πέντε συνήθεις τύποι αιτήσεων, που κάποιες φορές αλληλοκαλύπτονται:

(i) Αντίρρηση στη στρατιωτική θητεία στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις για λόγους συνείδησης (απόλυτοι ή εν μέρει αντιρρησίες συνείδησης)

17. Για την αξιολόγηση των τύπων μεταχείρισης που συνιστούν δίωξη στις περιπτώσεις όπου ο αιτούμενος διεθνή προστασία είναι αντιρρησίας συνείδησης [βλέπε στη συνέχεια Κεφάλαιο V. Α. για ζητήματα που αφορούν στην αξιοπιστία και στις γνήσιες/ευλικρινείς πεποιθήσεις του αιτούμενου διεθνή προστασία] στοιχείο κλειδί είναι εάν η εθνική νομοθεσία για τη στρατιωτική θητεία προβλέπει για τους αντιρρησίες συνείδησης είτε (i) την εξαίρεση από την υποχρέωση εκπλήρωσης στρατιωτικής υπηρεσίας/θητείας ή (ii) τη δυνατότητα εναλλακτικής θητείας. Όπως προαναφέρθηκε στο Κεφάλαιο III, τα κράτη νομιμοποιούνται να απαιτούν από τους πολίτες να υπηρετούν στρατιωτική ή εναλλακτική θητεία. Ωστόσο, η στράτευση/κατάταξη στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις μπορεί να συνιστά δίωξη όταν η σχετική υποχρέωση εκπληρώνεται με τρόπο που δεν είναι σύμφωνος με τα πρότυπα του διεθνούς δικαίου.

18. Στις χώρες όπου δεν προβλέπεται εξαίρεση από τη στρατιωτική θητεία ούτε η δυνατότητα της εναλλακτικής θητείας, είναι αναγκαία η προσεκτική εξέταση των συνεπειών για τον αιτούμενο διεθνή προστασία. Για παράδειγμα, ανακύπτει ζήτημα δίωξης όταν ο ενδιαφερόμενος εξαναγκάζεται να υπηρετήσει στρατιωτική θητεία ή να συμμετάσχει σε εχθροπραξίες που είναι αντίθετες με τη συνείδησή του ή κινδυνεύει από την άσκηση ποινικής δίωξης και από δυσανάλογη ή αυθαίρετη τιμωρία λόγω της άρνησής του να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Περαιτέρω, πληροί το επίπεδο της δίωξης η απειλή παρόμοιας ποινικής δίωξης και τιμωρίας, που ασκεί πιέσεις στους αντιρρησίες συνείδησης ώστε να αλλάξουν τις πεποιθήσεις τους, κατά παράβαση του δικαιώματός τους στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και πεποιθήσεων⁴⁷.

19. Δίωξη δεν υφίσταται στις χώρες που δεν προβλέπουν τη δυνατότητα της εναλλακτικής θητείας, αλλά η μοναδική συνέπεια της παράλειψης στράτευσης είναι ο θεωρητικός κίνδυνος της υπηρετήσης της στρατιωτικής θητείας επειδή στην πράξη δεν εφαρμόζεται η κατάταξη ή αυτή μπορεί να αποφευχθεί με την καταβολή διοικητικού τέλους⁴⁸. Ομοίως, με την επιφύλαξη συνδρομής άλλων καταστάσεων, δεν υφίσταται δίωξη για τον ανυπότακτο που εξαιρείται από τη στρατιωτική θητεία ή για το λιποτάκτη στον οποίον παρέχεται η δυνατότητα απαλλαγής.

20. Το ζήτημα της δίωξης μπορεί να ανακύψει στις περιπτώσεις όπου προβλέπεται εναλλακτική θητεία, αλλά η εφαρμογή της είναι τιμωρητικής φύσης λόγω της μορφής της ή της δυσανάλογης διάρκειάς της. Μόνη η διαφορά της διάρκειας της εναλλακτικής θητείας δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι πληρούται το επίπεδο της δίωξης. Εάν για παράδειγμα η εναλλακτική θητεία στηρίζεται σε αντικειμενικά και εύλογα κριτήρια, όπως είναι η φύση του συγκεκριμένης υπηρεσίας ή η ανάγκη

Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Asylum-Seekers from Eritrea, 20 April 2011, HCR/EG/ERT/11/01, σε: <http://www.refworld.org/docid/4dafa0ec2.html>, σελίδες 10 και 25 αντίστοιχα.

⁴⁷ Βλέπε, UN Commission on Human Rights, Civil and Political Rights, Including the Question of Torture and Detention: Report of the Working Group on Arbitrary Detention, E/CN.4/2001/14, 20.12.2000, recommendation No. 2, έγγραφο αναρτημένο σε: <http://www.refworld.org/docid/3b00f54d18.html>, παράγραφοι 91-94.

⁴⁸ Υπερβολικά διοικητικά τέλη που έχουν σχεδιαστεί για να αποθαρρύνουν τους γνήσιους αντιρρησίες συνείδησης από την επιλογή της εναλλακτικής θητείας ή που θεωρούνται τιμωρητικής φύσης μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστούν διακριτική μεταχείριση και σε σωρευτική βάση να πληρούν το επίπεδο της δίωξης.

ειδικής κατάρτισης για την ολοκλήρωση της υπηρεσίας δεν αναφέρεται ζήτημα δίωξης⁴⁹. Ωστόσο, περαιτέρω έρευνα είναι αναγκαία όπου η εναλλακτική θητεία είναι απλώς θεωρητική, για παράδειγμα επειδή ουδέποτε εφαρμόστηκε η σχετική νομοθετική πρόβλεψη, επειδή η διαδικασία της αίτησης για την υπαγωγή στο σύστημα της εναλλακτικής θητείας είναι αυθαίρετη και/ή χωρίς κανόνες ή επειδή δεν προβλέπεται για όλους η υπαγωγή στο σύστημα της εναλλακτικής θητείας. Στις περιπτώσεις όπου ο αιτούμενος δεν έχει αιτηθεί την υπαγωγή στις υφιστάμενες διαδικασίες εναλλακτικής θητείας είναι σημαντικό να κατανοηθούν οι λόγοι της άρνησής του. Εάν διαπιστωθεί ότι αυτοί οι λόγοι συνδέονται με βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης επειδή εξέφρασε δημοσίως τις πεποιθήσεις του, το στοιχείο αυτό επιβάλλεται να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο της γενικότερης ανάλυσης της υπόθεσής του.

(ii) Αντίρρηση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας σε ένοπλη σύγκρουση που είναι αντίθετη στους στοιχειώδεις κανόνες της ανθρωπίνης συμπεριφοράς

21. Τα αιτήματα ασύλου που αφορούν στη στρατιωτική θητεία μπορεί να εκφραστούν ως αντίρρηση (i) σε συγκεκριμένη ένοπλη σύρραξη ή (ii) στα μέσα και στις μεθόδους του πολέμου (η συμπεριφορά του μέρους στη σύρραξη). Η πρώτη αντίρρηση αφορά στην παράνομη χρήση βίας (*jus ad bellum*) ενώ η δεύτερη αφορά στα μέσα και στις μεθόδους του πολέμου όπως ρυθμίζεται από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο (*jus in bello*) καθώς και από το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το διεθνές ποινικό δίκαιο⁵⁰. Γενικά, αυτές οι αντιρρήσεις αφορούν στον εξαναγκασμό συμμετοχής σε εχθροπραξίες που ο αιτούμενος διεθνή προστασία θεωρεί ότι είναι αντίθετες με τους στοιχειώδεις κανόνες ανθρωπίνης συμπεριφοράς⁵¹. Αυτές οι αντιρρήσεις μπορεί να εκφραστούν ως αντίθεση με τη συνείδηση του ενδιαφερόμενου, και, επομένως πρέπει να αντιμετωπιστούν ως περίπτωση «αντίρρησης συνείδησης» (βλέπε (i) ανωτέρω). Ωστόσο, τούτο δεν ισχύει πάντα. Για παράδειγμα, ο αιτούμενος διεθνή προστασία μπορεί να αντιτίθεται στη συμμετοχή σε στρατιωτικές ενέργειες επειδή θεωρεί ότι απαιτούν τη συμμόρφωση με το στρατιωτικό κώδικα συμπεριφοράς ή μπορεί να αρνείται να συμμετέχει σε ενέργειες που παραβιάζουν το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, το διεθνές ποινικό δίκαιο ή το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου.

⁴⁹ Βλέπε, την προσέγγιση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην υπόθεση *Foin κατά Γαλλίας* (ανωτέρω υποσημείωση 12). Βλέπε, ομοίως, *Richard Maille κατά Γαλλίας* (έγγραφο CCPR/C/69/D/689/1996), απόφαση της 31.7.2000, αναρτημένη σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f588efd3.html> και *Venier & Nicholas κατά Γαλλίας* (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 12).

⁵⁰ *Jus ad bellum* αναφέρεται στους περιορισμούς που προβλέπει το διεθνές δίκαιο για τη χρήση βίας ενώ *jus in bello* ρυθμίζει τη συμπεριφορά των μερών μιας ένοπλης σύγκρουσης. Παραδοσιακά, το δεύτερο αναφέρεται στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, αλλά σχετικοί κανόνες έχουν επίσης αποτυπωθεί στις ισχύουσες διατάξεις του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου και του διεθνούς ποινικού δικαίου.

⁵¹ Βλέπε, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, παράγραφοι 170-171 (ανωτέρω υποσημείωση 1). 171: «Όπου ωστόσο ο τύπος της στρατιωτικής δράσης, με την οποία κάποιος δεν επιθυμεί να συνδεθεί, καταδικάζεται από τη διεθνή κοινότητα ως ενέργεια αντίθετη προς βασικούς κανόνες της ανθρωπίνης συμπεριφοράς, η τιμωρία για λιποταξία ή ανυποταξία μπορεί – ενόψει των άλλων στοιχείων του ορισμού – να θεωρηθεί καθεαυτή δίωξη». Βλέπε, επίσης, σε περιφερειακό επίπεδο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Οδηγία 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 29.4.2004 για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους» ΕΕ L 304/12, 30.9. 2004, έγγραφο αναρτημένο σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4157e75e4.html>. Η διάταξη της παραγράφου 2 (3) του άρθρου 9 ορίζει ότι αποτελεί μορφή δίωξης «η ποινική δίωξη ή επιβολή ποινής για την άρνηση εκπλήρωσης στρατιωτικής θητείας σε σύρραξη, εάν η εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας θα συμπεριλάμβανε εγκλήματα ή πράξεις που εμπόουν στις ρήτρες εξαίρεσης που προβλέπονται στο άρθρο 12 παρ. 2».

22. Η αναγνώριση του δικαιώματος στην αντίρρηση για παρόμοιους λόγους καθώς και η αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα είναι σύμφωνη με την αιτιολογική βάση που διέπει τις ρήτρες αποκλεισμού της Σύμβασης του 1951. Οι διατάξεις των παραγράφων (α) και (γ) του άρθρου 1 ΣΤ αποκλείουν από την προστασία τα πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν σοβαροί λόγοι να πιστευτεί ότι έχουν διαπράξει εγκλήματα κατά της ειρήνης, εγκλήματα πολέμου ή εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ή είναι ένοχα πράξεων που είναι αντίθετες με τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ και τα οποία, επομένως, θεωρούνται ανάξια να απολαμβάνουν τη διεθνή προστασία με το καθεστώς του πρόσφυγα. Η υποχρέωση αποχής από ορισμένες πράξεις στο πλαίσιο των ένοπλων συγκρούσεων, υποχρέωση που επιβάλλουν το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο και το διεθνές ποινικό δίκαιο, αντανakλάται στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο στην περίπτωση των προσώπων που κινδυνεύουν να τιμωρηθούν επειδή δεν τέλεσαν πράξεις που απαγορεύει το διεθνές δίκαιο (βλέπε παράγραφο 14). Σχετικά, είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί ότι δεν αποτελούν αποδεικτικό στοιχείο οι προδήλως παράνομες διαταγές των ανωτέρων⁵².

Αντίρρηση συμμετοχής σε παράνομη ένοπλη σύγκρουση

23. Όταν ένας πόλεμος χαρακτηρίζεται παράνομος δυνάμει του διεθνούς δικαίου (κατά παραβίαση του *jus ad bellum*) δεν είναι αναγκαίο να κινδυνεύει ο αιτούμενος διεθνή προστασία λόγω της ποινικής ευθύνης που συνεπάγεται η συμμετοχή του στη σχετική στρατιωτική δράση. Οφείλει να αποδείξει τη γνησιότητα της αντίρρησής του και ότι εξαιτίας της διατρέχει κίνδυνο δίωξης. Η προσωπική ποινική ευθύνη για το έγκλημα της επίθεσης ανακύπτει κατά το διεθνές δίκαιο για πρόσωπα που κατέχουν θέση εξουσίας στο ενδιαφερόμενο κράτος⁵³. Μπορεί να είναι αντιρρησίες συνείδησης οι στρατιώτες που έχουν καταταγεί στις ένοπλες δυνάμεις πριν ή κατά τη διάρκεια της παράνομης ένοπλης σύγκρουσης στο μέτρο που γνωρίζουν τον παράνομο χαρακτήρα της προσφυγής στη βία ή που εξελίσσεται η άποψή τους για το χαρακτήρα της σύγκρουσης.

24. Για τον καθορισμό της νομιμότητας της σχετικής ένοπλης σύγκρουσης, η καταδίκη από τη διεθνή κοινότητα αποτελεί ισχυρό στοιχείο, αλλά όχι ουσιαστικής φύσης για τη διαπίστωση ότι η χρήση βίας παραβιάζει το διεθνές δίκαιο. Συνήθως δεν ανακοινώνονται παρόμοιες καταδίκες, ακόμη και όταν έχει πράγματι συμβεί η επιθετική ενέργεια. Επομένως, ο καθορισμός της παράνομης φύσης της προσφυγής στη βία πρέπει να διέπεται από τους σχετικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου. Εν προκειμένω, βασικοί κανόνες είναι η υποχρέωση των κρατών να απέχουν από την προσφυγή στην απειλή ή στη χρήση βίας σε βάρος άλλων κρατών, το δικαίωμα νόμιμης άμυνας, εξατομικευμένης ή συλλογικής, και, η άδεια προσφυγής στη χρήση βίας χωρίς τούτο να πλήττει την εξουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας στη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας⁵⁴.

25. Εάν διαπιστωθεί με τρόπο αντικειμενικό ότι η ένοπλη σύγκρουση δεν είναι παράνομη κατά το διεθνές δίκαιο, κανονικά απορρίπτεται η αίτηση διεθνούς προστασίας εκτός αν άλλα στοιχεία της υπόθεσης συνηγορούν σε αντίθετο αποτέλεσμα. Ομοίως, όταν δεν αποδεικνύεται η νομιμότητα της ένοπλης σύγκρουσης στο πλαίσιο εφαρμογής του διεθνούς δικαίου, μπορεί να θεωρηθεί ότι

⁵² Βλέπε, για παράδειγμα το άρθρο 33 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, ανωτέρω υποσημείωση 33.

⁵³ Βλέπε, για παράδειγμα, International Criminal Court, Elements of Crimes, ICC-ASP/1/3 at 108, U.N. Doc. PCNICC/2000/1/Add.2 (2000), Article 8 bis, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4ff5dd7d2.pdf>.

⁵⁴ Βλέπε, αντίστοιχα, άρθρα 2(4), 51 και 42 του Καταστατικού Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Α.Ν. 585/1945, ΦΕΚ 65, τ. Α', σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c10af9a2>). Βλέπε επίσης, Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States, 9.12.1981, A/RES/36/103, σε: <http://www.refworld.org/docid/3b00f478f.html>.

οι ισχυρισμοί ασύλου συνιστούν αντίρρηση συνείδησης (κατά τα οριζόμενα στο ανωτέρω υποκεφάλαιο (i)).

Αντίρρηση στα μέσα και στις μεθόδους του πολέμου (συμπεριφορά των μερών)

26. Όταν η αντίρρηση του αιτούμενου διεθνή προστασία αφορά στις μεθόδους και στα μέσα που χρησιμοποιούνται σε μια ένοπλη σύρραξη (δηλαδή στη συμπεριφορά ενός ή περισσότερων μερών της σύρραξης) είναι αναγκαίο να αξιολογηθεί η εύλογη πιθανότητα να εξαναγκαστεί να συμμετάσχει σε ενέργειες που είναι αντίθετες με τους ισχύοντες κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ανάλογα με την περίπτωση, οι κανόνες αυτοί αποτυπώνονται στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο (*jus in bello*), στο διεθνές ποινικό δίκαιο καθώς και στο διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου.

27. Τα εγκλήματα πολέμου και τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας είναι σοβαρές παραβιάσεις που στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου (συμβατικού ή εθιμικού) εγείρουν άμεσα ζήτημα προσωπικής ευθύνης. Οι εξελίξεις που έχουν σημειωθεί για την κατανόηση των στοιχείων αυτών των εγκλημάτων πρέπει να συνεκτιμώνται για τον καθορισμό των τύπων ή των μεθόδων συμπεριφοράς των εμπόλεμων μερών που πληρούν τα στοιχεία της υποκειμενικής και αντικειμενικής υπόστασης αυτών των εγκλημάτων⁵⁵. Επιπλέον, όταν αξιολογούνται οι μορφές των πράξεων που ένα πρόσωπο μπορεί να εξαναγκαστεί να τελέσει σε ένοπλη σύρραξη μπορεί να είναι σχετικές σε σωρευτική βάση και άλλες παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Επιβάλλεται να μην παραγνωρίζεται η σημασία του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου σε καταστάσεις διεθνών και μη διεθνών ένοπλων συρράξεων.

28. Ο καθορισμός της εύλογης πιθανότητας να εξαναγκαστεί ο ενδιαφερόμενος να τελέσει πράξεις ή να ευθύνεται γι' αυτές, όταν παραβιάζουν τους βασικούς κανόνες της ανθρώπινης συμπεριφοράς, εξαρτάται κατά κανόνα από την εν γένει διεξαγωγή της συναφούς ένοπλης σύρραξης. Έτσι, απαιτείται να συνεκτιμηθεί η ένταση των παραβιάσεων των βασικών κανόνων της ανθρώπινης συμπεριφοράς στην ένοπλη σύρραξη. Ωστόσο, το ερώτημα που τίθεται αφορά στον κίνδυνο του εξαναγκασμού συμμετοχής σε παρόμοιες πράξεις και όχι στη σύρραξη αυτή καθαυτή. Επομένως, θα πρέπει να εξεταστούν οι προσωπικές περιστάσεις του αιτούμενου διεθνή προστασία λαμβάνοντας υπόψη το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει.

29. Εάν διαφαίνεται ότι ο αιτούμενος διεθνή προστασία πρόκειται να αναλάβει καθήκοντα που αποκλείουν την έκθεσή του στον κίνδυνο συμμετοχής στις ως άνω πράξεις, για παράδειγμα όταν του ανατίθενται καθήκοντα μάγειρα ή βοηθητικού προσωπικού (τεχνικού ή υπεύθυνου υλικολογιστικής υποδομής), δεν είναι ιδιαίτερα πιθανό να είναι βάσιμη η αίτηση διεθνούς προστασίας λόγω δίωξης εφόσον δεν επικαλείται συμπληρωματικά στοιχεία, όπως είναι η σχέση μεταξύ του ρόλου των καθηκόντων που του έχουν ανατεθεί και της πιθανότητας της τέλεσης (ή της συμμετοχής στην τέλεση) εγκλημάτων που παραβιάζουν το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ή το διεθνές ποινικό δίκαιο. Επιπλέον, οι λόγοι για τους οποίους ο αιτούμενος διεθνή προστασία αντιτίθεται στη

⁵⁵ Για επισκόπηση, βλέπε, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Σημείωμα για την Εφαρμογή των Ρητρών Αποκλεισμού – Άρθρο 1 ΣΤ της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, 4.9.2003, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f5857d24.html>, παράγραφοι 30-32. Παραδείγματα εγκλημάτων πολέμου στο πλαίσιο των διεθνών ένοπλων συρράξεων είναι η με πρόθεση ανθρωποκτονία αμάχων, στρατιωτών εκτός μάχης ή αιχμαλώτων πολέμου, βασανιστήρια, ανθρωποκτονία ή τραυματισμός με δόλια τεχνάσματα προσώπων που υπηρετούν στις εχθρικές στρατιωτικές δυνάμεις, επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά του άμαχου πληθυσμού, βιασμός, στρατολόγηση ανηλίκων ηλικίας μικρότερης των δέκα πέντε ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή χρησιμοποίησή τους για ενεργό συμμετοχή στις εχθροπραξίες, και χρήση δηλητηριωδών όπλων. Στην περίπτωση ένοπλης σύρραξης μη διεθνούς χαρακτήρα, εγκλήματα πολέμου είναι επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά του άμαχου πληθυσμού, ανθρωποκτονία ή τραυματισμός με δόλια τεχνάσματα προσώπων που υπηρετούν στις εχθρικές στρατιωτικές δυνάμεις, βιασμός, στρατολόγηση ανηλίκων ηλικίας μικρότερης των δέκα πέντε ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή χρησιμοποίησή τους για ενεργό συμμετοχή στις εχθροπραξίες.

στρατιωτική θητεία, ανεξάρτητα από την πιθανότητα ή την απουσία της πιθανότητας τέλεσης εγκλημάτων που συνδέονται με τα ως άνω καθήκοντα, μπορεί να αρκούν για το χαρακτηρισμό του ως αντίρρησης συνείδησης (βλέπε, ανωτέρω, υπο-κεφάλαιο (i)).

30. Αντίθετα, εάν δεν είναι ευλόγως πιθανή η δυνατότητα του αιτούμενου διεθνή προστασία να αποφύγει τη ανάθεση καθυκόντων στρατεύσιμου που πρόκειται να τον εκθέσουν στον κίνδυνο τέλεσης παράνομων πράξεων, είναι βάσιμος ο φόβος δίωξης που εκφράζει (βλέπε, ανωτέρω, παράγραφο 14). Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ένοπλη σύρραξη μπορεί να μην χαρακτηρίζεται από παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Ωστόσο, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να είναι μέλος μονάδας της οποίας οι ειδικές αποστολές μπορεί να παραβιάζουν τους βασικούς κανόνες ανθρωπίνης συμπεριφοράς. Σε παρόμοιες περιστάσεις, μπορεί να είναι εύλογη η πιθανότητα να εξαναγκαστεί ο ενδιαφερόμενος να τελήσει, για παράδειγμα, εγκλήματα πολέμου ή εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Εάν υπάρχει περίπτωση εξαίρεσης, μετακίνησής του σε άλλη θέση (συμπεριλαμβανομένης της εναλλακτικής θητείας) ή άσκησης πραγματικής και αποτελεσματικής προσφυγής κατά των ανωτέρων του ή των ενόπλων δυνάμεων που πρόκειται να εξεταστεί προσηκόντως και χωρίς αρνητικές συνέπειες, δεν τεκμηριώνεται ο λόγος της δίωξης, εκτός αν άλλα στοιχεία της υπόθεσής του συνηγορούν στο αντίθετο συμπέρασμα⁵⁶.

(iii) Οι συνθήκες της εθνικής στρατιωτικής θητείας

31. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι δεν είναι πρόσφυγας το πρόσωπο που επικαλείται τις συνθήκες της στρατιωτικής θητείας στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις, όταν ο μοναδικός λόγος της λιποταξίας ή της ανυποταξίας είναι η αντιπάθεια προς την εθνική στρατιωτική θητεία ή ο φόβος της μάχης. Ωστόσο, ανακύπτει θέμα διεθνούς προστασίας όταν οι συνθήκες της στρατιωτικής θητείας είναι τόσο σκληρές ώστε συνιστούν δίωξη⁵⁷. Τούτο μπορεί να ισχύει, για παράδειγμα, όταν οι όροι ή οι

⁵⁶ Βλέπε, για παράδειγμα, Analytical report on conscientious objection to military service: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, ανωτέρω υποσημείωση 4, για την πρακτική ορισμένων κρατών που επιτρέπουν στους στρατεύσιμους να μετακινούνται σε μια διαφορετική μη μάχιμη μονάδα όταν εκφράζουν αντίρρηση συνείδησης για τη συμμετοχή τους σε συγκεκριμένη ένοπλη σύρραξη ή για τη χρήση όπλων, παράγραφοι 26-27. Παρόμοια επιλογή μπορεί να μην είναι εφικτή για τα πρόσωπα των οποίων η αντίρρηση για κάποια συγκεκριμένη σύρραξη δεν στηρίζεται στην αντίρρηση συνείδησης.

⁵⁷ Βλέπε, για παράδειγμα, Lord Justice Laws στην παρεμπόμισσα γνώμη «Θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι είναι πράγματι αναμφισβήτητο ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο αντίρρησης συνείδησης μπορεί δικαίως να ισχυριστεί ότι η τιμωρία για την ανυποταξία συνιστά δίωξη: όταν η στρατιωτική θητεία που καλείται να υπηρετήσει συνεπάγεται την τέλεση πράξεων που είναι αντίθετες με τους βασικούς κανόνες της ανθρωπίνης συμπεριφοράς, όταν οι οι συνθήκες της στρατιωτικής θητείας είναι τόσο σκληρές ώστε ισοδυναμούν με διώξεις, όταν η προβλεπόμενη τιμωρία είναι δυσανάλογα σκληρή ή σοβαρή. Στην υπό κρίση υπόθεση δεν υπάρχουν οι ως άνω καταστάσεις» σε *Yasin Sepet, Erdem Bulbul v. Secretary of State for the Home Department*, C/2777; C/2000/2794, United Kingdom: Court of Appeal (England and Wales), 11.5.2001, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ffbcb024.html>, σκέψη 61. Βλέπε, UN Working Group on Arbitrary Detention, Opinion No. 24/2003 (Israel), E/CN.4/2005/6/Add.1, 19.11.2004, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/470b77b10.pdf>. Ομοίως, Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Γενικό Σχόλιο No. 32: Δικαίωμα ισότητας ενώπιον των δικαστηρίων και δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (Άρθρο 14), 23.8.2007, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/478b2b2f2.html>, όπου αναφέρεται ότι «η κατ' επανάληψη τιμωρία των αντιρρησιών συνείδησης επειδή δεν υπακούουν στις επανειλημμένες κλήσεις για κατάταξη μπορεί να συνιστά δίωξη για το ίδιο έγκλημα, όταν η συνεχόμενη άρνηση στηρίζεται σε πάγια αποφασιστικότητα που οφείλεται σε λόγους συνείδησης», παράγραφος 55. Βλέπε, επίσης, UN Commission on Human Rights, Resolution 98/77, παράγραφος 5, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 5. Μετά την απόφαση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για το άρθρο 18 και το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης επί της υπόθεσης *Yoon and Choi κατά Κορέας*, ανωτέρω υποσημείωση 15, η Ομάδα Εργασίας για την Αυθαίρετη Κράτηση επεσήμανε ότι η φυλάκιση των αντιρρησιών συνείδησης επειδή αρνούνται να υπηρετήσουν τη στρατιωτική θητεία αποτελεί αυθαίρετη κράτηση αφού πρόκειται για παραβίαση των δικαιωμάτων που εγγυώνται τα άρθρα 18 και 9 του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα: Opinion No. 16/2008 (Turkey), A/HRC/10/21/Add.1, 4.2.2009, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/5062b12e2.pdf>. Βλέπε,

συνθήκες της στρατιωτικής θητείας συνιστούν βασανιστήρια ή άλλη σκληρή ή απάνθρωπη μεταχείριση⁵⁸, παραβιάζουν το δικαίωμα στην ασφάλεια⁵⁹ και στην ακεραιότητα⁶⁰ του προσώπου ή εμπεριέχουν αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία⁶¹ ή μορφές δουλείας ή ειλωτείας (συμπεριλαμβανομένης της δουλείας για λόγους σεξουαλικούς)⁶².

32. Αυτές οι περιπτώσεις περιλαμβάνουν ιδίως διακριτική μεταχείριση για λόγους γενετήσιους ή για λόγους εθνοτικής καταγωγής. Όταν η κακοποίηση που φοβάται ο αιτούμενος διεθνή προστασία λαμβάνει χώρα στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις από το στρατιωτικό προσωπικό, είναι αναγκαίο να αξιολογηθεί εάν παρόμοιες πρακτικές είναι συστημικές και/ή εάν επιτρέπονται στην πράξη, εάν τις ανέχεται ή τις παραβλέπει η στρατιωτική ιεραρχία. Εν προκειμένω επιβάλλεται να καθοριστεί εάν ο ενδιαφερόμενος έχει πρόσβαση σε μέσα θεραπείας για την κακοποίηση που έχει υποστεί.

33. Στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου η «αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία»⁶³ δεν περιλαμβάνει τη στρατιωτική ή την εναλλακτική θητεία. Ωστόσο, όταν τεκμηριώνεται ότι η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία αποτελεί μέσο εξαναγκασμού των στρατεύσιμων για την εκτέλεση δημοσίων έργων και ότι αυτά τα έργα δεν έχουν «χαρακτήρα αμιγώς στρατιωτικό» ή δεν απαιτούνται στις περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης και, άρα, δεν είναι αναγκαία για την εθνική ασφάλεια ούτε αποτελούν συνήθη υποχρέωση των πολιτών, τότε συνιστούν αναγκαστική εργασία⁶⁴. Σύμφωνα με τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, η προϋπόθεση του «αμιγώς στρατιωτικού χαρακτήρα» έχει στόχο την πρόληψη της επιστράτευσης για την εκτέλεση δημοσίων έργων⁶⁵. Σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης όπου κινδυνεύει η ύπαρξη του κράτους ή η ευημερία μέρους ή του συνόλου του πληθυσμού, οι στρατεύσιμοι μπορεί να καλούνται να αναλάβουν μη στρατιωτική εργασία. Η διάρκεια και η έκταση της υποχρεωτικής θητείας καθώς και ο σκοπός που εξυπηρετεί πρέπει να περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση μέτρο⁶⁶. Το διεθνές δίκαιο απαγορεύει την εκμετάλλευση των στρατευσίμων για κέρδος (για παράδειγμα δουλεία, σεξουαλική

επίσης, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που έκρινε ότι οι σωρευτικές συνέπειες της κατ' επανάληψη ποινικής δίωξης και τιμωρίας των αντιρρησιών συνείδησης για το αδίκημα της λιποταξίας ήταν ο «αστικός θάνατος» τους που αποτελεί απάνθρωπη μεταχείριση, κατά παραβίαση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Βλέπε, *Ülke κατά Τουρκίας*, Προσφυγή No. 39437/98, 24.1.2006, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4964bd752.html> και *Savda κατά Τουρκίας* (ανωτέρω υποσημείωση 13) και *Tarhan κατά Τουρκίας* (ανωτέρω υποσημείωση 21) και *Feti Demirtas κατά Τουρκίας* (ανωτέρω υποσημείωση 7).

⁵⁸ Βλέπε, άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

⁵⁹ Βλέπε, άρθρο 9 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

⁶⁰ Για την ερμηνεία, βλέπε, άρθρα 7, 9 και 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

⁶¹ Βλέπε, άρθρο 8 (3) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και άρθρο 1 (β) της υπ' αριθμ. 105 Σύμβασης της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας του 1957 «Περί καταργήσεως της αναγκαστικής εργασίας» (Ν.Δ. 4221/1961, ΦΕΚ 173, τ. Α', βλέπε, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4cf78e352>).

⁶² Βλέπε, άρθρο 8(1) του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και άρθρο 6 της Σύμβασης του 1979 για την Εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των Γυναικών (Ν. 1342/1983, ΦΕΚ 232, τ. Α', βλέπε, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=50d826d22>).

⁶³ Βλέπε, άρθρο 8 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

⁶⁴ 1930, Διεθνής Οργάνωση εργασίας, Σύμβαση No. 29 για την αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία (Ν. 2079/1952, ΦΕΚ 108, τ. Α', βλέπε, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4cfcaa722>). Βλέπε, επίσης, IACHR, «Fourth report on the situation of human rights in Guatemala», OEA/Ser.L/V/II.83, Doc. 16 rev., 1 June 1993, chap. V.

⁶⁵ Απορρέει από το άρθρο 1 (β) της Σύμβασης του 1957 «Περί καταργήσεως της αναγκαστικής εργασίας» (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 61) που απαγορεύει την αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία «ως μέθοδο επιστράτευσης και χρησιμοποίησης του εργατικού δυναμικού για σκοπούς οικονομικής ανάπτυξης».

⁶⁶ ILO, Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), [CEACR: Individual Direct Request concerning Forced Labour Convention, 1930 \(No. 29\) Eritrea](http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4cfcaa722) (ratification: 2000), 2010.

δουλεία, πρακτικές ανάγκες της δουλείας και της ειλωτείας) και θεωρείται έγκλημα από τις εθνικές νομοθεσίες αυξανόμενου αριθμού κρατών.

34. Κατά τα ισχύοντα και για τα περιγραφόμενα στα υπο-κεφάλαια (i) – (ii) αιτήματα διεθνούς προστασίας εάν ο ενδιαφερόμενος έχει τη δυνατότητα να εξαιρεθεί, να μετακινηθεί (συμπεριλαμβανομένης της προσήκουσας εναλλακτικής θητείας) και/ή το δικαίωμα πρόσβασης σε αποτελεσματική προσφυγή χωρίς αρνητικές συνέπειες, δεν τεκμηριώνεται λόγος δίωξης, εκτός εάν υπάρχουν άλλα στοιχεία που συνηγορούν στο αντίθετο συμπέρασμα.

(iv) Αναγκαστική στρατολόγηση και/ή συνθήκες θητείας σε μη κρατικές ένοπλες ομάδες

35. Για την αναγκαστική στρατολόγηση από μη κρατικές ένοπλες ομάδες υπενθυμίζεται ότι οι μη κρατικές ένοπλες ομάδες δεν δικαιούνται να στρατολογούν με τη βία ή με εξαναγκασμό⁶⁷. Ο αιτούμενος διεθνή προστασία επειδή φοβάται την αναγκαστική στρατολόγηση ή την εκ νέου στρατολόγηση από τις μη κρατικές ένοπλες ομάδες μπορεί να δικαιούται να υπαχθεί στο προστατευτικό καθεστώς του πρόσφυγα εφόσον πληρούνται τα υπόλοιπα στοιχεία του ορισμού του πρόσφυγα, ειδικότερα δε εφόσον αποδεικνύεται ότι το κράτος αδυνατεί ή δεν έχει τη βούληση να τον προστατεύει από αυτήν τη στρατολόγηση (βλέπε, στη συνέχεια, παραγράφους 42 έως 44 και 60 έως 61). Ομοίως, η αναγκαστική στρατολόγηση από μη κρατικές ένοπλες ομάδες για την εκτέλεση μη στρατιωτικών εργασιών μπορεί να συνιστά, μεταξύ άλλων, αναγκαστική εργασία, δουλεία και/ή υποδούλωση και επομένως δίωξη⁶⁸.

36. Δίωξη υπάρχει όταν ο αιτούμενος διεθνή προστασία υφίσταται συνθήκες θητείας που συνιστούν σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου ή του διεθνούς ποινικού δικαίου⁶⁹, σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή άλλη σοβαρή βλάβη⁷⁰.

(v) Παράνομη στρατολόγηση ανηλίκων

37. Ειδικές ανάγκες προστασίας έχουν τα παιδιά που κινδυνεύουν από την αναγκαστική στρατολόγηση και την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία⁷¹. Τούτο ισχύει και τα παιδιά που συμμετέχουν «εθελοντικά» στις στρατιωτικές επιχειρήσεις των εθνικών ενόπλων δυνάμεων ή των μη κρατικών ένοπλων ομάδων. Τα παιδιά είναι ευάλωτα στην αναγκαστική στρατολόγηση και στην εξαναγκασμένη υπακοή στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή στις μη κρατικές ένοπλες ομάδες λόγω της ευαι-

⁶⁷ Βλέπε, ανωτέρω, παράγραφο 7.

⁶⁸ Βλέπε, άρθρο 8(3) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, άρθρο 1 (β) της υπ' αριθμ. 105 Σύμβασης του 1957 «Περί καταργήσεως της αναγκαστικής εργασίας» (βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 61), άρθρο 8(1) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και άρθρο 6 της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των Γυναικών.

⁶⁹ Βλέπε, το κοινό άρθρο 3 των τέσσερων Συμβάσεων της Γενεύης του 1949, άρθρο 8 του Καταστατικού της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (τελευταία τροποποίηση 2010), 17.7.1998, σε: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a84.html>.

⁷⁰ Για παράδειγμα, βασανιστήρια ή άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία (βλέπε, άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα), παραβιάσεις του δικαιώματος στην προσωπική ελευθερία (άρθρο 9 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα) και ασφάλεια του προσώπου (βλέπε, για ερμηνεία, άρθρα 7, 9 και 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα), αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία (βλέπε, άρθρο 8(3) του Διεθνούς Συμφώνου για Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και άρθρο 1(β) της Σύμβασης του 1957 περί Καταργήσεως της Αναγκαστικής Εργασίας, Νο. 105) ή μορφές δουλείας (συμπεριλαμβανομένης της δουλείας για σεξουαλικούς λόγους, βλέπε άρθρα 8(1) και 6 της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των Γυναικών).

⁷¹ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων (βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 37).

σθησίας τους και της ανωριμότητάς τους. Αυτή η πτυχή της κατάστασής τους επιβάλλεται να λαμβάνεται υπόψη.

38. Όπως προαναφέρθηκε (Κεφάλαιο III.Γ) το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου και το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο προβλέπουν σημαντικούς περιορισμούς στη στρατολόγηση των παιδιών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις και στις μη κρατικές ένοπλες ομάδες⁷² και στη συμμετοχή τους σε εχθροπραξίες των διεθνών αλλά και των μη διεθνών ένοπλων συρράξεων. Είναι επιβεβλημένη η προστασία των παιδιών από παρόμοιες παραβιάσεις. Έτσι, έχει βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης το παιδί που διαφεύγει την αναγκαστική στρατολόγηση ή την ποινική δίωξη και/ή την τιμωρία ή άλλες σοβαρές μορφές αντιποίνων για τη λιποταξία.

39. Μπορεί να υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα παιδιά «κατατάσσονται εθελοντικά» υπό πίεση ή στέλνονται στη μάχη από τους γονείς τους ή από τις κοινότητες. Και σε αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να ανακύψουν ζητήματα διεθνούς προστασίας και αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα. Η ερώτηση-κλειδί είναι η πιθανότητα του κινδύνου που διατρέχει το παιδί να στρατολογηθεί και/ή να συμμετάσχει αναγκαστικά σε εχθροπραξίες. Ο κίνδυνος αυτός πρέπει να αξιολογείται με βάση επικαιροποιημένες πληροφορίες για την κατάσταση στη χώρα καταγωγής, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού και τα προηγούμενα βιώματά του καθώς και τις εμπειρίες παιδιών που βρίσκονται σε όμοια κατάσταση. Επισημαίνεται ότι στα αιτήματα διεθνούς προστασίας που αφορούν παραβιάσεις των περιορισμών στρατολόγησης των παιδιών και συμμετοχής τους σε εχθροπραξίες δεν απαιτείται να εξεταστεί το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης.

40. Η δίωξη μπορεί επίσης να συνίσταται στη φύση της μεταχείρισης που μπορεί να επιφυλαχθεί στα παιδιά διαρκούς της παραμονής τους στους κόλπους των εθνικών ενόπλων δυνάμεων ή της μη κρατικής ένοπλης ομάδας. Σχετικά, είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί ότι εκτός από τη συμμετοχή στις εχθροπραξίες τα παιδιά χρησιμοποιούνται ως κατάσκοποι, αγγελιοφόροι, αχθοφόροι, υπηρέτες, δούλοι (συμπεριλαμβανομένων των σκλάβων του σεξ) και/ή για την τοποθέτηση ή την εκκαθάριση ναρκοπεδίων. Ανεξάρτητα από τα καθήκοντα που τους ανατίθενται, τα παιδιά μπορεί επίσης να εκτίθενται στον κίνδυνο σοβαρών ή πολλαπλών μορφών βλάβης, συμπεριλαμβανομένης της παροχής συνδρομής σε ειδική εγκλήματα⁷³.

41. Η δίωξη μπορεί επίσης να συνίσταται στον κίνδυνο της κακοποίησης των παιδιών στην περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής, για παράδειγμα λόγω της συμμετοχής τους στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή στις μη κρατικές ένοπλες ομάδες, είτε ως στρατιώτες είτε ως μαχητές είτε ως πολεμιστές ή σε κάποια άλλη θέση. Το κράτος ή μη κρατική ένοπλη ομάδα μπορεί να τα θεωρούν «εχθρούς» και, επομένως, κινδυνεύουν από αντίποινα, συμπεριλαμβανομένων των επιθέσεων σε βάρος της σωματικής τους ακεραιότητας, ή μπορεί να κινδυνεύουν από εξοστρακισμό από την κοινότητα σε τέτοιο βαθμό ώστε η ζωή τους να είναι αφόρητη. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, απαιτείται ειδική εκτίμηση για την ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση των παιδιών αιτούντων άσυλο καθώς και για το βέλτιστο συμφέρον τους⁷⁴.

⁷² Βλέπε, γενικά, Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Σχόλιο Νο. 6 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού: Μεταχείριση των ασυνόδευτων και των χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους, έγγραφο CRC/GC/2005/6, 1.9.2005, αναρτημένο και στην ελληνική, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/42dd174b4.html>, παράγραφος 59.

⁷³ Βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 70. Βλέπε, επίσης, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφος 23 (βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 37).

⁷⁴ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφοι 4 και 5 (βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 37). Επιτροπή του ΟΗΕ για τα

Φορείς / Όργανα δίωξης

42. Ο ορισμός του πρόσφυγα αναγνωρίζει ότι φορείς της δίωξης μπορεί να είναι τόσο κρατικά όσο και μη κρατικά όργανα. Στις χώρες που σπαράσσονται από εμφύλιους πολέμους, γενικευμένη βία, καταστάσεις εξεγέρσεων ή κατακερματισμού της επικράτειάς τους η απειλή της στρατολόγησης προέρχεται κυρίως από τις μη κρατικές ένοπλες ομάδες. Αυτή η κατάσταση μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια του κρατικού ελέγχου σε τμήματα της επικράτειας. Εναλλακτικά, το κράτος μπορεί να ενθαρρύνει, να κατευθύνει, να ελέγχει ή να ανέχεται τις δραστηριότητες των μη κρατικών ένοπλων ομάδων (για παράδειγμα, τις παραστρατιωτικές ομάδες ή τις ομάδες που είναι επιφορτισμένες με την ιδιωτική ασφάλεια). Δεν είναι πάντα σαφής η συνάφεια των συμφερόντων του κράτους και των μη κρατικών ένοπλων ομάδων που εμπλέκονται στην αναγκαστική στρατολόγηση. Άλλα μη κρατικά όργανα δίωξης μπορεί να είναι αυτορρογοί πράξεων διαφορετικών από την αναγκαστική στρατολόγηση, για παράδειγμα, η δίωξη μπορεί να έχει τη μορφή μέτρων βίας και διακριτικής μεταχείρισης των πρώην παιδιών στρατιωτών από τα μέλη της οικογένειάς τους και τους γείτονές τους που τα θεωρούν υποστηρικτές του εχθρού.

43. Σε όλες τις περιπτώσεις βλάβης από μη κρατικές ένοπλες ομάδες και άλλα μη κρατικά όργανα, είναι αναγκαίο να εξετάζεται η έκταση της ικανότητας και/ή της βούλησης του κράτους να παρέχει στα θύματα προστασία.

44. Όταν η αίτηση διεθνούς προστασίας στηρίζεται στον κίνδυνο του εξαναγκασμού της τέλεσης πράξεων που παραβιάζουν τους στοιχειώδεις κανόνες της ανθρώπινης συμπεριφοράς, επιβάλλεται να εξετάζεται η ένταση αυτών των παραβιάσεων, καθώς και η ικανότητα και/ή η βούληση των αρχών, ειδικά των στρατιωτικών, να προλαμβάνουν μελλοντικές παραβιάσεις. Η ενδελεχής διερεύνηση μεμονωμένων παραβιάσεων του *jus in bello* από τις στρατιωτικές αρχές αποδεικνύουν ότι είναι διαθέσιμη πραγματική κρατική προστασία. Η κρατική παρέμβαση μπορεί να συνίσταται σε δράσεις κατά των αυτορρογών παρόμοιων πράξεων και σε μέτρα προληπτικής φύσης ώστε να αποφευχθεί η επανάληψη σχετικών παραβιάσεων στο μέλλον.

45. Ως προς την κακοποίηση από άλλους στρατιώτες, όπως είναι οι παρενοχλήσεις ή τα καψόνια, είναι αναγκαίο να καθοριστεί εάν οι στρατιωτικές αρχές παραβλέπουν τις σχετικές πράξεις και εάν είναι διαθέσιμες αποτελεσματικές μέθοδοι αποκατάστασης της βλάβης στο πλαίσιο του συστήματος των ενόπλων δυνάμεων ή άλλης δομής του κράτους.

Αμνηστία

46. Όταν τελειώνει μια ένοπλη σύρραξη, το κράτος μπορεί να αμνηστεύει τα πρόσωπα που δεν έχουν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, ειδικά τους αντιρρησίες συνείδησης. Αυτά τα μέτρα μπορεί να εγγυώνται ασυλία από την ποινική δίωξη ή να επιτρέπουν την επίσημη αναγνώριση του καθεστώτος του αντιρρησία συνείδησης, καταργώντας τον κίνδυνο της βλάβης που συνεπάγονται παρόμοιες διώξεις ή κυρώσεις. Ωστόσο, οι συνέπειες της αμνηστίας στο φόβο δίωξης πρέπει να αξιολογούνται με ιδιαίτερη προσοχή. Η αμνηστία δεν καλύπτει κατ' ανάγκη όλους τους λιποτάκτες και όλους τους ανυπότακτους. Επιπλέον, είναι αναγκαίο να επαληθευθεί εάν παρόμοια προστασία είναι αποτελεσματική στην πράξη, εάν παρόλα αυτά ο ενδιαφερόμενος μπορεί να είναι εκτεθειμένος στον κίνδυνο κατάταξης στις ένοπλες δυνάμεις, εάν μπορεί να υποστεί άλλες μορφές δίωξης εκτός από αυτές που σχετίζονται με την ποινική ευθύνη που εξαλείφεται με την αμνηστία και/ή εάν κινδυνεύει να αποτελέσει στόχο μη κρατικών φορέων, συμπεριλαμβανομένων, για παράδειγμα, ομάδων της κοινότητάς του που τον αντιμετωπίζουν ως προδό-

Δικαιώματα του Παιδιού, Σχόλιο Νο. 6 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού: Μεταχείριση των ασυνόδευτων και των χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους (ανωτέρω υποσημείωση 72).

τη, ανεξάρτητα από την κείμενη εθνική νομοθεσία. Ειδικότερα, πρόσωπα που ήταν αυτόπτες μάρτυρες τέλεσης εγκλημάτων πολέμου ή άλλων σοβαρών πράξεων και έχουν λιποτακτήσει εξαιτίας της συμμετοχής τους σε αυτά μπορεί να αποδεικνύουν ότι έχουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης εάν, για παράδειγμα, με την επιστροφή τους καλούνται να εμφανιστούν ως μάρτυρες σε ποινικές διαδικασίες που ενδέχεται να συνεπάγονται την έκθεσή τους σε σοβαρή βλάβη.

B. Λόγοι δίωξης κατά τη Σύμβαση

47. Κατά τα ισχύοντα για όλες τις αιτήσεις διεθνούς προστασίας, ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης πρέπει να συνδέεται με έναν ή περισσότερους από τους λόγους που ορίζει ο ορισμός του άρθρου 1 Α(2) της Σύμβασης του 1951, δηλαδή θα πρέπει να οφείλεται στη φυγή, στη θρησκεία, στην εθνοτική καταγωγή, στη συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή στις πολιτικές πεποιθήσεις. Ο λόγος της Σύμβασης πρέπει να συμβάλλει στη δημιουργία του βάσιμου φόβου δίωξης χωρίς να απαιτείται να είναι η μοναδική ούτε η κύρια αιτία. Επίσης, μπορεί σε κάποια υπόθεση να είναι καθοριστικής σημασίας περισσότεροι του ενός λόγοι φόβου δίωξης. Οι λόγοι του φόβου δίωξης δεν αλληλο-αποκλείονται. Αντίθετα, ενδέχεται να αλληλεπικαλύπτονται.

48. Η πρόθεση ή το κίνητρο του διώκτη μπορεί να είναι σημαντικό στοιχείο για την τεκμηρίωση του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ του φόβου δίωξης και του λόγου της Σύμβασης, αλλά δεν αποτελεί το αποφασιστικό στοιχείο, κυρίως επειδή είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί⁷⁵. Δεν είναι αναγκαία η τιμωρητική βούληση του διώκτη για τη διαπίστωση της ύπαρξης του αιτιώδους συνδέσμου. Καθοριστικής σημασίας είναι οι λόγοι για τους οποίους ο αιτούμενος διεθνή προστασία φοβάται τη δίωξη και ο τρόπος με τον οποίο βιώνει τη βλάβη. Η δίωξη για έναν από τους λόγους της Σύμβασης δεν αποκλείεται όταν ο ενδιαφερόμενος απολαμβάνει τη μεταχείριση που επιφύλασσεται στην πλειοψηφία του πληθυσμού. Ομοίως, ικανοποιείται ο αιτιώδης σύνδεσμος όταν ο διώκτης αποδίδει στον αιτούμενο διεθνή προστασία έναν από τους λόγους της Σύμβασης ή τον κατηγορεί γι' αυτόν. Όταν ο διώκτης είναι μη κρατικό όργανο, ο αιτιώδης σύνδεσμος αποδεικνύεται είτε όταν προκαλείται βλάβη στον αιτούμενο διεθνή προστασία για έναν από τους λόγους της Σύμβασης είτε όταν το κράτος δεν προστατεύει τον αιτούμενο διεθνή προστασία για έναν από τους λόγους της Σύμβασης⁷⁶.

Θρησκεία

49. Η θρησκεία, ως λόγος φόβου δίωξης, δεν περιορίζεται στη θρησκευτική πίστη («θεϊστικές – μη θεϊστικές και αθεϊστικές πεποιθήσεις»⁷⁷). Καλύπτει επίσης τις έννοιες της ταυτότητας ή του τρόπου ζωής⁷⁸. Συνδέεται με το άρθρο 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και περιλαμβάνει ευρύτερες εκτιμήσεις σκέψης και συνείδησης, συμπεριλαμβανομένων ηθικών, δεοντολογικών, ανθρωπιστικών ή παρόμοιων απόψεων. Επομένως, η θρησκεία, ως λόγος φόβου δίωξης, είναι ιδιαίτερα καθοριστική στις περιπτώσεις της αντίρρησης συνείδησης συμπεριλαμβανομένων όσων εκφράζονται με την ανυποταξία ή τη λιποταξία, όπως αναλύε-

⁷⁵ Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, παράγραφος 66, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 1.

⁷⁶ Βλέπε, Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 2: «Συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» στα πλαίσια του Άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, HCR/GIP/02/02, 7.5.2002, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/teaxis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c493c972>, παράγραφος 23.

⁷⁷ Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 6 που πραγματεύονται τη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και/ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφος 6, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 15.

⁷⁸ Ibid., παράγραφοι 4 και 8.

ται ανωτέρω, στο υπο-κεφάλαιο III.B. Για τους ισχυρισμούς των αντιρρησιών συνείδησης, το Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων αναφέρει:

Η άρνηση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας μπορεί επίσης βασίζεται σε θρησκευτικές πεποιθήσεις. Αν ο αιτών είναι σε θέση να αποδείξει ότι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του είναι αυθεντικές και ότι ανάλογες πεποιθήσεις δεν λαμβάνονται υπόψη από τις αρχές της χώρας του όταν αυτές αξιώνουν την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας, ίσως τότε είναι δυνατό να θεμελιωθεί η αξίωσή του να του αναγνωριστεί το καθεστώς του πρόσφυγα. Μια τέτοια αξίωση μπορεί να ενισχυθεί φυσικά από οποιοσδήποτε συμπληρωματικές ενδείξεις ότι ο αιτών ή η οικογένειά του μπορούν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες εξαιτίας των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων⁷⁹.

50. Ο λόγος της θρησκείας ενδέχεται να εγείρεται στο πλαίσιο ισχυρισμών που αφορούν στη στρατιωτική θητεία, όπου ο αιτούμενος διεθνή προστασία δεν προβάλλει ότι είναι αντιρρησίας συνείδησης. Οι στρατεύσιμοι μπορεί να υφίστανται το μέτρο της κράτησης, κακοποίηση (όπως είναι ο ξυλοδαρμός ή σοβαρή και έντονη ψυχολογική πίεση) ή σοβαρή διακριτική μεταχείριση λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, της ταυτότητάς τους ή των μορφών εκδήλωσης της θρησκευτικής τους πίστης. Επίσης, μπορεί να πιέζονται να απαρνηθούν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις και να μεταστραφούν σε άλλη θρησκεία.

Πολιτικές πεποιθήσεις

51. Οι πολιτικές πεποιθήσεις, ως λόγος φόβου δίωξης, είναι έννοια που δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένο πολιτικό κίνημα ή πολιτική ιδεολογία. Αναφέρονται σε «οιαδήποτε άποψη ή οποιοδήποτε θέμα που αφορά στον κρατικό μηχανισμό, στην κυβέρνηση, στην κοινωνία ή στην πολιτική εν γένει»⁸⁰. Επιπλέον, συνδέονται τόσο με τις πραγματικές πολιτικές θέσεις και την έκφρασή τους, την πολιτική ουδετερότητα καθώς και με τις περιπτώσεις όπου στον αιτούμενο διεθνή προστασία αποδίδεται πολιτική γνώμη/άποψη που δεν υποστηρίζει⁸¹. Η τελευταία περίπτωση ανακύπτει στις περιπτώσεις όπου το κράτος ή η μη κρατική ένοπλη ομάδα, αποδίδει στον ενδιαφερόμενο συγκεκριμένη πολιτική θέση/άποψη.

52. Οι ισχυρισμοί διεθνούς προστασίας λόγω αντίρρησης στη στρατιωτική θητεία μπορεί να εξετάζονται στο πλαίσιο των πολιτικών πεποιθήσεων, ως λόγου φόβου δίωξης της Σύμβασης του 1951. Ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται ο ενδιαφερόμενος, η αντίρρηση στη στρατιωτική θητεία – ειδικά όταν στηρίζεται στη θέση ότι η σύρραξη παραβιάζει βασικούς κανόνες της ανθρώπινης συμπεριφοράς (βλέπε, ανωτέρω, Κεφάλαιο IV.A.(ii)) – μπορεί να εξεταστεί υπό το πρίσμα των πραγματικών ή αποδιδόμενων πολιτικών πεποιθήσεων. Ως προς τις απο-

⁷⁹ Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, παράγραφος 172, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 1.

⁸⁰ Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 1: Οδηγίες για τη Δίωξη λόγω γένους στα πλαίσια ερμηνείας του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, 7.5.2002, έγγραφο αναρτημένο, στην ελληνική, σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c493c6c2>, παράγραφος 32, όπως έχουν προσαρμοστεί από G. Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law*, Clarendon Press 1983, 1st ed., σελίδα 31 και 3rd ed., Oxford University Press 2007 με J. McAdam, σελίδα 87, και μνημονεύονται στην απόφαση επί της υπόθεσης *Canada (Attorney General) v. Ward*, [1993] 2 S.C.R. 689, Canada: Supreme Court, 30.6.1993 (απόφαση αναρτημένη και στην ελληνική σε: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b673c.html> & <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c2aff4d2>).

⁸¹ Βλέπε, UNHCR, *Secretary of State for the Home Department (Appellant) v. RT (Zimbabwe), SM (Zimbabwe) and AM (Zimbabwe) (Respondents) and the United Nations High Commissioner for Refugees (Intervener)* - Case for the Intervener, 25.5.2012, σε: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4fc369022.htm>, σκέψη 8.

διδόμενες πολιτικές πεποιθήσεις, οι αρχές μπορεί να ερμηνεύουν την αντίθεση του ενδιαφερόμενου να συμμετάσχει στη σύρραξη ή σε στρατιωτικές επιχειρήσεις ως εκδήλωση πολιτικής διαφωνίας. Η πράξη της λιποταξίας ή της ανυποταξίας μπορεί να αποτελεί ή να εκληφθεί ως έκφραση πολιτικών πεποιθήσεων.

53. Ο λόγος των πολιτικών πεποιθήσεων μπορεί να ανακύψει και σε άλλες περιστάσεις. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο των πολιτικών πεποιθήσεων, ως λόγο φόβου δίωξης, μπορεί να εξεταστεί το αίτημα διεθνούς προστασίας του στρατιώτη που συνειδητοποιεί και, εν συνεχεία αντιτάσσεται σε εγκληματικές ενέργειες που διαπράττονται ή είναι ανεκτές από το στρατιωτικό μηχανισμό στο πλαίσιο μιας σύρραξης, όπως είναι η παράνομη πώληση όπλων, ο εκφοβισμός των αμάχων ή η εμπορία ναρκωτικών ή προσώπων. Ανεξάρτητα από τη στάση του ως «καταδότη» αυτών των ενεργειών, η απόπειρα να διαφύγει από τη στρατιωτική θητεία μπορεί να εκληφθεί από τις αρχές ως απόδειξη αντίθεσης στην ασκούμενη πολιτική. Επίσης, έκφραση πολιτικών πεποιθήσεων αποτελεί η αντίρρηση στη στράτευση σε μη κρατικές ένοπλες ομάδες.

54. Οι πολιτικές πεποιθήσεις μπορεί επίσης να αποτελούν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης για τα μέλη της οικογένειας του αντιρρησία συνείδησης, του ανυπότακτου ή του λιποτάκτη που κατά τις εθνικές ή τις μη κρατικές ένοπλες ομάδες υποστηρίζει συγκεκριμένη πολιτική θέση. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, η δίωξη μπορεί να σχετίζεται με αποδιδόμενες πολιτικές πεποιθήσεις επειδή συνάγεται ότι τα μέλη της οικογένειάς του έχουν τις ίδιες πεποιθήσεις με αυτές του αντιρρησία συνείδησης, του ανυπότακτου ή του λιποτάκτη. Σε παρόμοιες υποθέσεις, ο λόγος δίωξης μπορεί να είναι η «οικογένεια» ως ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα (βλέπε, στη συνέχεια, παράγραφο 58).

Φυλή ή εθνικότητα

55. Η φυλή και η εθνικότητα με την έννοια της εθνοτικής καταγωγής, είναι συχνά παράγοντες που συνδέονται με τη στρατιωτική θητεία. Ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης μπορεί να στηρίζεται άμεσα στη φυλή του αιτούμενου διεθνή προστασία, για παράδειγμα όταν οι στρατεύσιμοι συγκεκριμένης εθνοτικής/φυλετικής ομάδας αντιμετωπίζουν σκληρότερες συνθήκες από τους συναδέλφους τους ή είναι οι μόνοι που στρατολογούνται. Ομοίως, τα παιδιά μπορεί να αντιμετωπίζουν αναγκαστική στρατολόγηση επειδή ανήκουν σε στοχοποιημένη εθνοτική ομάδα. Αιτήματα διεθνούς προστασίας που στηρίζονται στις συνιστώσες δίωξη συνθήκες εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας μπορεί επίσης να συνδέονται με τη διακριτική μεταχείριση λόγω φυλής και/ή εθνοτικής καταγωγής.

Συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα

56. Η Σύμβαση του 1951 δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένο κατάλογο ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων. Η ερμηνεία του όρου «συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα είναι απαραίτητο να διέπεται από την εξέλιξη, τη διαφορετική και μεταλλασσόμενη φύση των ομάδων διαφόρων κοινωνιών και από την ανάπτυξη των κανόνων του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων»⁸². Κατά την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες «ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» είναι:

μια ένωση προσώπων που συνδέονται με ένα κοινό χαρακτηριστικό, άλλο από το φόβο δίωξης, ή που αντιμετωπίζονται ως ομάδα από την κοινωνία. Το χαρακτηριστικό είναι συχνά

⁸² Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 2: «Συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» στα πλαίσια του Άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφος 3, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 76.

έμφυτο, αναλλοίωτο ή θεμελιώδες για την ταυτότητα, τη συνείδηση ή την άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μελών της⁸³

57. Οι ως άνω δύο προσεγγίσεις – η προσέγγιση των «προστατευόμενων χαρακτηριστικών» και η προσέγγιση της «κοινωνικής οριοθέτησης» – για τον καθορισμό μιας «ιδιαιτέρης κοινωνικής ομάδας» εφαρμόζονται χωριστά και όχι σωρευτικά. Η πρώτη, εξετάζει εάν τα μέλη της ομάδας συνδέονται με ένα αμετάβλητο χαρακτηριστικό ή με χαρακτηριστικά τα οποία είναι τόσο θεμελιώδη για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια ώστε δεν είναι δυνατό να ζητηθεί από τα μέλη της να αναγκαστούν να τα απαρνηθούν. Ένα αμετάβλητο χαρακτηριστικό μπορεί να είναι «εγγενές (όπως το φύλο ή η εθνοτική καταγωγή) ή αναλλοίωτο για άλλους λόγους (όπως κάποιο ιστορικό γεγονός που συνδέει τα μέλη της ομάδας, το επάγγελμα ή η κατάσταση)⁸⁴. Η δεύτερη ερμηνευτική προσέγγιση εξετάζει εάν η ομάδα προσδιορίζεται με βάση ένα κοινό χαρακτηριστικό που την καθιστά διακριτή ή την τοποθετεί στο περιθώριο της κοινωνίας. Σε αυτήν την περίπτωση, δεν απαιτείται το κοινό χαρακτηριστικό να είναι άμεσα αναγνωρίσιμο ή αντιληπτό «δια γυμνού οφθαλμού» από το ευρύ κοινό. Για την ύπαρξη της κοινωνικής ομάδας, ο αιτούμενος διεθνή προστασία δεν χρειάζεται να τεκμηριώσει ότι όλα τα μέλη της απειλούνται με δίωξη⁸⁵. Επιπλέον, ανεξάρτητα από την προσέγγιση που υιοθετείται σε κάθε περίπτωση, η ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα μπορεί να υπάρχει ακόμα και όταν καλύπτει μεγάλο αριθμό προσώπων⁸⁶. Ωστόσο, δεν είναι κατ' ανάγκην πρόσφυγας κάθε πρόσωπο που είναι μέλος της ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται η τεκμηρίωση του βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω της συμμετοχής στην ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα.

58. Στο πλαίσιο κάθε μιας εκ των ως άνω προσεγγίσεων, οι «αντιρρησίες συνείδησης» αποτελούν ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα αφού έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τις πεποιθήσεις που είναι θεμελιώδεις για την ταυτότητά τους και η κοινωνία τους θεωρεί ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα. Ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα μπορεί να αποτελούν τα πρόσωπα που έχουν κοινές παρελθούσες εμπειρίες, όπως είναι τα παιδιά στρατιώτες. Τούτο μπορεί να ισχύει και στην περίπτωση των ανυπότακτων ή των λιποτακτών καθώς και οι δύο αυτοί τύποι αιτούμενων διεθνή προστασία έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό που είναι αναλλοίωτο, δηλαδή τη βούλησή τους να μην υπηρετήσουν στρατιωτική θητεία και να εξαιρεθούν από αυτήν. Σε κάποιες κοινωνίες οι λιποτάκτες αποτελούν ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα λόγω της γενικότερης αντιμετώπισης της στρατιωτικής θητείας, ως εκδήλωσης πίστης στην πατρίδα και/ή λόγω της διαφορετικής μεταχείρισής τους (για παράδειγμα, λόγω της διακριτικής μεταχείρισης ως προς την πρόσβαση σε θέσεις εργασίας του δημόσιου τομέα) με αποτέλεσμα να είναι διακριτή ομάδα ή να βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας. Τούτο ισχύει και για τους ανυπότακτους. Οι στρατεύσιμοι μπορεί να αποτελούν ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα λόγω της νεότητάς τους, της αναγκαστικής κατάταξής τους στο στρατιωτικό σώμα ή του κατώτερου καθεστώτος τους λόγω της έλλειψης εμπειρίας και του χαμηλού βαθμού τους.

59. Οι γυναίκες αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικής ομάδας που καθορίζεται από έμφυτα και ανεπίδεκτα αλλαγής γνωρίσματα και συχνά απολαμβάνουν μεταχείριση διαφορετική από αυτή των αντρών.⁸⁷ Τούτο μπορεί να ισχύει για τα αιτήματα διεθνούς προστασίας που στηρίζονται στη σεξουαλική βία που υφίστανται οι γυναίκες στρατιώτες αλλά και στις περιπτώσεις των γυναικών ή των κοριτσιών που εξαναγκάζονται σε σεξουαλική δουλεία. Επισημαίνεται

⁸³ Ibid., παράγραφος 11.

⁸⁴ Ibid., παράγραφος 6.

⁸⁵ Ibid., παράγραφος 7.

⁸⁶ Ibid., παράγραφοι 18-19.

⁸⁷ Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 1: Οδηγίες για τη Δίωξη λόγω γένους στα πλαίσια ερμηνείας του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, 7.5.2002, παράγραφος 30, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 80.

ωστόσο ότι δεν αποκλείεται η εφαρμογή και ενός εκ των υπολοίπων λόγων φόβου δίωξης που απαριθμεί ο ορισμός του πρόσφυγα. Τα παιδιά αποτελούν επίσης ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα: πρόκειται για το λόγο δίωξης που εφαρμόζεται στις περιπτώσεις φόβου αναγκαστικής στρατολόγησης ανηλίκων⁸⁸.

Γ. Εγχώρια προστασία (δυνατότητα εγκατάστασης σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής)

60. Όταν η επικαλούμενη δίωξη προέρχεται από το κράτος και/ή τα όργανά του ή όταν το κράτος την ανέχεται δεν υπάρχει εν γένει δυνατότητα εγχώριας προστασίας ή εγκατάστασης σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής, γιατί συνάγεται ότι τα κρατικά όργανα ελέγχουν όλην την επικράτεια της. Στην περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης στη στρατιωτική θητεία, εάν το κράτος δεν προβλέπει εξαιρέσεις ή εναλλακτική θητεία και ο φόβος δίωξης συνδέεται με την υφιστάμενη νομοθεσία και/ή την εφαρμογή της στην πράξη, δεν αρμόζει η εξέταση της δυνατότητας εγκατάστασης σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής αφού θεωρείται ότι ο αντιρρησίας συνείδησης κινδυνεύει να υποστεί διώξεις σε όλην την επικράτεια της χώρας καταγωγής του⁸⁹.

61. Για να καθοριστεί εάν υπάρχει η δυνατότητα της εγχώριας προστασίας ή της εγκατάστασης σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής στις περιπτώσεις όπου ο κίνδυνος δίωξης προέρχεται από μη κρατικές ένοπλες ομάδες, είναι αναγκαίο να αξιολογηθούν η ικανότητα και/ή η βούληση του κράτους να προστατεύει τον αιτούμενο διεθνή προστασία από την επαπειλούμενη βλάβη. Εν προκειμένω, επιβάλλεται να τεκμηριωθεί εάν είναι πραγματική και συνεχής η κρατική προστασία, παρεχόμενη από Αρχή σταθερή και οργανωμένη που ελέγχει πλήρως την επικράτεια και τους ενδιαφερόμενους πολίτες. Στο ειδικότερο πλαίσιο των μη διεθνών ένοπλων συρράξεων, επιβάλλεται ειδικότερα να εξεταστούν τα χαρακτηριστικά του αιτούμενου διεθνή προστασία, δηλαδή εάν έχει στρατολογηθεί και/ή συμμετάσχει στις επιχειρήσεις της σχετικής μη κρατικής ένοπλης ομάδας που θεωρείται ότι μάχεται κατά της κυβέρνησης και να διερευνηθεί η πιθανότητα αντιποίνων από την κυβέρνηση. Όταν η σύρραξη είναι εν εξελίξει, και, ειδικότερα όταν έχει θρησκευτική ή εθνική διάσταση, τις περισσότερες φορές δεν μπορεί να αναμένεται ευλόγως από πρώην στρατιώτες μη κρατικών ένοπλων ομάδων να εγκατασταθούν στην επικράτεια της χώρας καταγωγής που ελέγχει το κράτος.

V. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΗΣ

A. Τεκμηριώνοντας τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά

62. Στο πλαίσιο του καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, η αξιολόγηση της αξιοπιστίας είναι η διαδικασία με την οποία καθορίζεται εάν, υπό το φως όλων των πληροφοριών που έχει στη διάθεσή του ο κριτής του αιτήματος διεθνούς προστασίας, μπορούν να θεωρηθούν εν γένει καλόπιστοι οι ισχυρισμοί του αιτούμενου διεθνή προστασία για τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσής του. Ωστόσο, στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν αμφιβολίες για κάποια από τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται ο ενδιαφερόμενος, παρά τις ελκρινείς προσπάθειες του να τα τεκμηριώσει, επιβάλλεται η χορήγηση του ευεργετήματος της αμφιβολίας για τους ισχυρισμούς

⁸⁸ Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, 22.12.2009, παράγραφοι 48 επ., βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 37.

⁸⁹ Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Δυνατότητα Εγκατάστασης σε άλλη Περιοχή της Χώρας Καταγωγής» στα πλαίσια του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, 23.7.2003, έγγραφο στην ελληνική, αναρτημένο σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4714a7fc2>

που δεν αποδεικνύονται εφόσον ο κριτής του αιτήματος διεθνούς προστασίας είναι εν γένει ικανοποιημένος από την αξιοπιστία του⁹⁰.

63. Στις υποθέσεις που αφορούν στη στρατιωτική θητεία για την αξιολόγηση της αληθοφάνειας των ισχυρισμών του αιτούμενου διεθνή προστασία, για τον καθορισμό των μορφών μεταχείρισης από τις οποίες κινδυνεύει στην περίπτωση απομάκρυνσης στη χώρα καταγωγής του αλλά και για την εύλογη πιθανότητα να τις υποστεί, καθοριστικής σημασίας είναι οι αξιόπιστες και συναφείς πληροφορίες για τη χώρα καταγωγής του, συμπεριλαμβανομένων της δυνατότητας απαλλαγής από την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας ή της εκπλήρωσης των στρατιωτικών υποχρεώσεων με εναλλακτική θητεία, του τρόπου εφαρμογής της διαδικασίας της στρατολόγησης και της μεταχείρισης των στρατευμένων ή ομάδων στρατευμένων από τις εθνικές ένοπλες δυνάμεις⁹¹.

64. Η τεκμηρίωση της γνησιότητας και/ή της σημασίας των προσωπικών πεποιθήσεων, σκέψεων και/ή ηθικών ζητημάτων για τον αιτούμενο διεθνή προστασία είναι καίριας σημασίας για την αξιολόγηση των ισχυρισμών που στηρίζονται στην αντίρρηση στη στρατιωτική θητεία, και, ειδικά, στην αντίρρηση συνείδησης (βλέπε, Κεφάλαιο IV. Α. (i)-(ii))⁹². Κατά τη συνέντευξη για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα, επιβάλλεται να παρέχεται στον αιτούμενο διεθνή προστασία η ευκαιρία να εξηγήσει τη σημασία των λόγων αντίρρησής του στη στρατιωτική θητεία καθώς και τον τρόπο με τον οποίον αυτοί επενεργούν στην ικανότητα εκπλήρωσης των στρατιωτικών του υποχρεώσεων. Εν προκειμένω, είναι προσήκουσες και συμβάλλουν στην αξιολόγηση των ισχυρισμών του αιτούμενου διεθνή προστασία, οι πληροφορίες για τη φύση των προβαλλόμενων λόγων, για τις περιστάσεις που τους υιοθέτησε, για τον τρόπο με τον οποίον οι πεποιθήσεις του συγκρούονται με την υποχρέωση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας καθώς και για τη σημασία τους για τον θρησκευτικό ή ηθικό/δεοντολογικό κώδικά του.

65. Όταν η αντίρρηση στη στρατιωτική θητεία οφείλεται σε αναγνωρισμένη θρησκεία μπορεί να είναι κρίσιμοι οι ισχυρισμοί του αιτούμενου διεθνή προστασία για τα θρησκευτικά του βιώματα, όπως για παράδειγμα, η περιγραφή του τρόπου με τον οποίον ασπάστηκε τη θρησκεία, ο τόπος και ο τρόπος της λατρείας αλλά και των τελετουργικών, η σημασία που έχει γι' αυτόν η θρησκεία ή οι αξίες που κηρύττει, ειδικά για τη χρήση όπλων. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι αναγκαία ή επωφελής η εξέταση των αρχών της θρησκείας που ασπάζεται ο ενδιαφερόμενος ή η επαλήθευση των σχετικών γνώσεών του, ιδίως επειδή οι γνώσεις του εξαρτώνται από τις προσωπικές του περιστάσεις. Η αναλυτική και λεπτομερής γνώση του αιτούμενου διεθνή προστασία για τη θρησκεία που ασπάζεται δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι είναι γνήσιες οι πεποιθήσεις του και αντιστρόφως.

66. Σε κάποιες υποθέσεις μπορεί να εκφράζονται εσφαλμένες πεποιθήσεις για τις θέσεις συγκεκριμένης θρησκείας για τη χρήση των όπλων. Όταν ο αιτούμενος διεθνή προστασία προβάλλει λανθασμένες πεποιθήσεις επιβάλλεται να αποδειχθεί ότι αντιμετωπίζει βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης για έναν ή περισσότερους από τους λόγους φόβου δίωξης της Σύμβασης⁹³.

⁹⁰ Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, παράγραφος 204, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 1.

⁹¹ Ibid., παράγραφοι 196 και 203-204 και Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφος 10, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 42. Σχετικές πληροφορίες, κατηγοριοποιημένες ανά χώρα, μπορεί να αναζητηθούν στον ιστότοπο *The World Survey of Conscriptio and Conscientious Objection to Military Service*, βλέπε, ανωτέρω υποσημείωση 28.

⁹² Για λεπτομερέστερη ανάλυση των ζητημάτων αξιολόγησης των ισχυρισμών που στηρίζονται στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, βλέπε, Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Νο. 6: Η θρησκεία ως λόγος φόβου δίωξης στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και/ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παραγράφους 28-29, ανωτέρω υποσημείωση 15.

⁹³ Ibid., παράγραφος 30.

67. Δεν υπονομεύει αυτομάτως την αξιοπιστία των προβαλλόμενων λόγων για την αντίρρηση στη στρατιωτική θητεία η εσφαλμένη άποψη του αιτούμενου διεθνή προστασία για τη φύση συγκεκριμένης σύρραξης, όπως για παράδειγμα, για τη νομιμότητά της στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου. Σε παρόμοιες υποθέσεις, απαιτείται να αξιολογείται η αξιοπιστία υπό το φως των στρατιωτικών επιχειρήσεων που διεξάγονται στα πεδία των μαχών σε συνδυασμό με τις διευκρινίσεις του ενδιαφερόμενου για τους λόγους για τους οποίους η εμπλοκή του στη σύρραξη είναι αντίθετη με τη θρησκεία του ή τις περί ηθικής πεποιθήσεις του. Ωστόσο, παρότι οι αντιρρήσεις αυτές μπορεί να είναι αξιόπιστες, όταν στηρίζονται σε εσφαλμένη υπόθεση δεν εγείρεται ζήτημα κινδύνου δίωξης του αιτούμενου διεθνή προστασία εκτός εάν αντιμετωπίζει άλλες διωκτικές συνέπειες επειδή λιποτάκτησε ή επειδή δεν κατατάγηκε στις ένοπλες δυνάμεις και εφόσον τεκμηριώνεται η σχέση με έναν από τους λόγους φόβου δίωξης της Σύμβασης.

68. Οι αντιρρησίες συνείδησης που επικαλούνται το δικαίωμα ελευθερίας σκέψης ή συνείδησης (και όχι την ελευθερία θρησκείας) αδυνατούν να αναφερθούν σε πρακτικές μιας θρησκευτικής κοινότητας ή σε διδασκαλίες ενός θρησκευτικού δόγματος για να τεκμηριώσουν τους ισχυρισμούς τους για το φόβο δίωξης. Ωστόσο, θα πρέπει να μπορούν να αναφερθούν στην ηθική ή στη δεοντολογική βάση των πεποιθήσεών τους. Αυτή μπορεί να στηρίζεται σε κοινωνικές ή κοινοτικές πεποιθήσεις ή πρακτικές, σε γονεϊκές πεποιθήσεις ή σε πεποιθήσεις φιλοσοφικής φύσης ή στις θέσεις τους για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η παρελθούσα συμπεριφορά τους αλλά και τα βιώματά τους μπορεί να διαφωτίσουν τις απόψεις τους.

69. Στις περιπτώσεις των αιτουμένων διεθνή προστασία που κατατάγηκαν εθελοντικά στις ένοπλες δυνάμεις ή που ανταποκρίθηκαν σε κλήση για επιστράτευση και στη συνέχεια λιποτάκτησαν, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι μπορεί να ανέπτυξαν θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις ή ότι εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου, όπως και ότι άλλαξαν οι συνθήκες εκπλήρωσης της στρατιωτικής τους θητείας. Επομένως, οι αρνητικές κρίσεις για την αξιοπιστία του αιτούμενου διεθνή προστασία δεν μπορεί να στηρίζονται εν γένει μόνο στο γεγονός της αρχικής εθελοντικής κατάταξης στις ένοπλες δυνάμεις. Επιβάλλεται να εξεταστούν ενδελεχώς τόσο το σύνολο των περιστάσεων που αφορούν στις πεποιθήσεις του ενδιαφερόμενου όσο και η κατάστασή του.

B. Αιτήματα διεθνούς προστασίας παιδιών

70. Η αξιολόγηση των ισχυρισμών διεθνούς προστασίας των παιδιών πρέπει να διέπεται από ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις, συμπεριλαμβανομένης της αξιολόγησης των αποδεικτικών στοιχείων, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, της εξάρτησής τους και της σχετικής ανωριμότητάς τους⁹⁴. Ειδικότερα, τα παιδιά που έχουν υπηρετήσει ως στρατιώτες/μαχητές ή πολεμιστές ή ως υποστηρικτικό προσωπικό των ένοπλων ομάδων μπορεί να υποφέρουν από τραυματικές εμπειρίες και να φοβούνται τους εκπροσώπους των αρχών. Τούτο επηρεάζει την ικανότητά τους να παρουσιάζουν με σαφή και κατανοητό τρόπο τις εμπειρίες τους. Επομένως, κατά τη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα επιβάλλεται η εφαρμογή κατάλληλων τεχνικών συνέντευξης καθώς και η δημιουργία ενός μη απειλητικού περιβάλλοντος.

71. Κατά την εξέταση των αιτημάτων διεθνούς προστασίας των παιδιών ο κριτής επιφορτίζεται με το βάρος της απόδειξης περισσότερο από ότι στις υπόλοιπες υποθέσεις καθορισμού του καθε-

⁹⁴ Για τις απαιτούμενες ελάχιστες διαδικαστικές εγγυήσεις, βλέπε, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφοι 65-67, ανωτέρω υποσημείωση 37. Βλέπε, επίσης ExCom, Conclusion on Children at Risk, No. 107 (LVIII), 5.10.2007, σε: <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>, παράγραφο g(viii). Σημασία για την εφαρμογή αυτών των εγγυήσεων έχει η ηλικία του αιτούμενου διεθνή προστασία κατά το χρόνο της κατάθεσης/υποβολής της σχετικής αίτησης.

στώτος του πρόσφυγα, ειδικά όταν το παιδί είναι ασυνόδευτο⁹⁵. Εξαιτίας της ανωριμότητάς τους δεν μπορεί να αναμένεται από τα παιδιά να αναφερθούν στις εμπειρίες τους όπως οι ενήλικες. Όταν δεν επιβεβαιώνονται τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και/ή το παιδί αδυνατεί να διατυπώσει ολοκληρωμένα τους ισχυρισμούς του για το φόβο δίωξης, η απόφαση λαμβάνεται με βάση όλες τις γνωστές περιστάσεις.

72. Κατά την εξέταση των αιτημάτων διεθνούς προστασίας που στηρίζονται στη στρατιωτική θητεία, είναι ιδιαίτερα σημαντικός ο καθορισμός της ηλικίας του ενδιαφερόμενου, ειδικά στις περιπτώσεις αμφιβολίας. Τούτο ισχύει όχι μόνο για τους ισχυρισμούς που αφορούν στην κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις, αλλά και όταν το παιδί εκτιμά ότι κατατάγηκε «εθελοντικά», κυρίως λόγω των περιορισμών που προβλέπει το διεθνές δίκαιο για την εθελοντική στρατιωτική θητεία (βλέπε, ανωτέρω, Κεφάλαιο II.B.). Η διαδικασία του καθορισμού της ηλικίας, που μπορεί να εντάσσεται σε πλαίσιο ολοκληρωμένης αξιολόγησης όπου συνεκτιμώνται τόσο η εμφάνιση όσο και η ψυχολογική ωριμότητα του ενδιαφερόμενου πρέπει να διεξάγεται με τρόπο ασφαλή, που λαμβάνει υπόψη το ειδικότερο καθεστώς και το φύλο του παιδιού και διέπεται από τον προσήκοντα σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας⁹⁶. Σε περίπτωση αδυναμίας καθορισμού της ηλικίας ο αιτούμενος διεθνή προστασία πρέπει να θεωρείται παιδί. Πριν τον καθορισμό της ηλικίας πρέπει να ορίζεται επίτροπος, επιφορτισμένος να συμβουλεύει το παιδί για το σκοπό και τη διαδικασία καθορισμού της ηλικίας, που πρέπει να εξηγηθεί με σαφήνεια και σε γλώσσα που κατανοεί ο αιτούμενος προστασία. Σε κανονικές συνθήκες, εξέταση DNA διενεργείται μόνον εφόσον προβλέπεται από το νόμο και με την ενημερωμένη συναίνεση του ενδιαφερόμενου.

⁹⁵ Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφος 73, ανωτέρω υποσημείωση 37.

⁹⁶ Για λεπτομερή ανάλυση, βλέπε, Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, παράγραφοι 75-76, ανωτέρω υποσημείωση 37.